

MWONGOZO WA WALIMU

kwa

Kitabu Cha Uamuzi Wa Afya

Informed Health Choices

Maelezo ya Mchapishaji

Kichwa: Mwongozo wa Walimu kwa Kitabu Cha Uamuzi Wa Afya:

Kujifunza kufikiria kwa makini kuhusu matibabu. Ni kitabu cha sayansi cha afya cha watoto wa shule ya msingi.

Waandishi: Matthew Oxman¹, Sarah Rosenbaum¹, Allen Nsangi², Daniel Semakula², Angela Morelli¹, Astrid Austvoll-Dahlgren¹, Andrew D. Oxman¹, Nelson K. Sewankambo², Margaret Kaseje³, Laetitia Nzirazinyonye⁴, Claire Glenton¹, Simon Lewin¹

Ilitafsiriwa kwa Kiswahili na Suzanne Z. Koteng' Nyamory, Steven Ochieng na pia Margaret Kaseje.

Mchapishaji: Taasisi ya Afya ya Umma ya Norway

ISBN: 978-82-8082-937-5 (978-82-8082-938-2: digital)

Tarehe: Mechi 2017

Mtajo: The Informed Health Choices Group. Mwongozo wa Walimu kwa Kitabu cha Uamuzi wa Afya: Kujifunza kufikiria kwa makini kuhusu matibabu. Ni kitabu cha sayansi cha afya cha watoto wa shule ya msingi. (Original title: Teachers' Guide for The Health Choices Book: Learning to think carefully about treatments. A health science book for primary school children. 2016.) Ilitafsiriwa kwa Kiswahili na Suzanne Z. Koteng' Nyamory, Steven Ochieng na pia Margaret Kaseje. Oslo: Taasisi ya Afya ya Umma ya Norway; 2018.

. ISBN: 978-82-8082-937-5 (978-82-8082-938-2: digital)

1 Kitengo cha Afya cha Ulimwengu, Taasisi ya Afya ya Umma ya Norway, Oslo, Norway

2 Chuo cha Sayansi ya Afya, Chuo Kikuu cha Makerere, Kampala, Uganda

3 Chuo Kikuu cha Maziwa Makuu ya Kisumu, Kenya

4 Shule ya Afya ya Umma, Chuo cha Matibabu na Sayansi ya Afya, Chuo Kikuu cha Rwanda, Kigali

Kitabu hiki kilichapishwa kama sehemu ya taarifa uchaguzi ya afya miradi (www.informedhealthchoices.org), ambayo iliungwa mkono na halmashauri ya utafiti wa Norway, mradi nambari 220603/H10. Mfadhili hakuwa na jukumu katika kuandaa, kurekebisha maudhui.

Kitabu hiki ni leseni chini ya Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

Kulitumia matumizi ya siyo ya kibiashara, usambazaji na uzazi wa kitabu hiki kwa ruhusa, ikiwa chanzo inatolewa vizuri.

Maoni kuhusu jinsi ya kuboresha kitabu hiki yamekaribishwa na yatumwe kwa: contact@informedhealthchoices.org.

Kuhusu mwongozo huu

Watu kila mahali wanashambuliwa na madai kuhusu kinachoweza kuendeleza au kujeruhi afya zao. Ili kufanya uchaguzi wa utunzaji wa afya wenye ufahamu mzuri, lazima aweze kukadiria uaminifu wa madai hayo. Tumekuza Uchaguzi wenye Ufahamu wa Utunzaji wa Afya(IHC) ambayo ni rasilmali ya shule ya msingi kusaidia kwa haya.

Rasilmali hizi ni pamoja na mwongozo huu wa walimu, kitabu cha watoto* na kitabu cha kufanyia mazoezi. Kitabu cha watoto ni pamoja na kitabu cha katuni, mazoezi na maagizo ya matendo ya darasani. Imeandikiwa watoto wa miaka 10 na zaidi. Rasilmali hizi ndizo za kwanza katika mfululizo wa rasilmali za kufunzia ili kuwawezesha watu kukadiria uaminifu wa madai na uchaguzi mzuri wa utunzaji wa afya.

Tumekuza rasilmali hizi kutoka mwaka wa 2014 hadi 2016 kupitia njia ya mpango wa msimamo wa kiutu. Hii inawahusisha watumizi wanaolengwa katika maendeleo ya mpango ka waumbaji-wenza katika vipindi vingi vya sampuli za awali, upimaji kwa watumizi na miradi ya majaribio. Tulifanya majaribio ya asili yao nchini Uganda, Kenya, Rwanda na Norway. Habari kutoka kwa watumizi yaonyesha kuwa watoto na walimu wanachukulia rasilmali hizi kuwa za faida.

Tunakadiria upeo ambao tafsiri hii ya rasilmali inavyokuza uwezo wa watoto kukadiria madai ya matibabu. Ili kulinganisha bila mapendeleo, tutazigawia nusu ya kupita shule 100 nchini Uganda hizi rasilmali za kufunzia bila utaratibu wowote. Tutapima uwezo wa watoto kukadiria madai kuhusu matibabu wakishamaliza masomo yote tisa katika Kitabu cha Uamuzi wa Afya. Halafu, tutalinganisha majibu yao na ya watoto walio kwenye shule ambazo hazipati rasilmali hizi.

Habari zaidi kuhusu rasilmali hizi na huu mradi waweza kupatikana kwenye mtandao: www.informedhealthchoices.org.

Habari kutoka kwa mtumizi kuonyesha vile rasilmali hizi zinavyoweza kukuzwa zinakaribishwa na zinaweza kutumwa kwa: contact@informedhealthchoices.org.

*Kikundi cha Ufahamu wa Uchaguzi wa Utunzaji wa Afya. Kitabu cha Uamuzi wa Afya: Kujifunza kufikiria kwa makini unapofanya uchaguzi kuhusu matibabu. Kitabu cha sayansi cha afya. Oslo: Taasisi ya Afya ya Ummaya Norway; 2016.

YALIYOMO

Ukurasa

- 6 UTANGULIZI
- 16 SOMO LA 1
Afya, matibabu na madhara ya matibabu
- 20 SOMO LA 2
Madai kulingana na msingi na matokeo ya kibinafsi kwa kutumia tiba
- 30 SOMO LA 3
Misingi mingine mibaya na madai kuhusu matibabu (Sehemu 1)
- 39 SOMO LA 4
Misingi mingine mibaya na madai kuhusu matibabu (Sehemu 2)
- 48 SOMO LA 5
Kulinganisha matibabu
- 56 SOMO LA 6
Kulinganisha haki ya matibabu
- 65 SOMO LA 7
Kulinganisha haki na watu wengi
- 74 SOMO LA 8
Faida na hasara za matibabu
- 81 SOMO LA 9
Nini cha muhimu kukumbuka kutoka kitabu hiki
- 88 SHEREHE

Mpangowa muhula

Kabla mwanzo wa muhula,

Tunapendekeza kuwa uchukue asubuhi au mchana moja ili ufanye yafuatayo:

- Jaza tarehe kwenye mpango huu
- Soma kitabu cha watoto
- Soma utangulizi wa mwongozo huu

Somo	Ukurasa katika mwongozo	Matayarisho	Mafunzo
1	Ukurasa 16	Dakika 20 Tarehe:.....	Dakika 80 Tarehe:.....
2	Ukurasa 20	Dakika 20 Tarehe:.....	Dakika 80 Tarehe:.....
3	Ukurasa 30	Dakika 20 Tarehe:.....	Dakika 80 Tarehe:.....
4	Ukurasa 39	Dakika 20 Tarehe:.....	Dakika 80 Tarehe:.....
5	Ukurasa 48	Dakika 20 Tarehe:.....	Dakika 80 Tarehe:.....
6	Ukurasa 56	Dakika 20 Tarehe:.....	Dakika 80 Tarehe:.....
7	Ukurasa 65	Dakika 20 Tarehe:.....	Dakika 80 Tarehe:.....
8	Ukurasa 74	Dakika 20 Tarehe:.....	Dakika 80 Tarehe:.....
9	Ukurasa 81	Dakika 20 Tarehe:.....	Dakika 80 Tarehe:.....
10 (Mtihani)		Dakika 15 Tarehe:.....	Dakika 90 Tarehe:.....

Utangulizi

Mradi huu unahusu nini na kwa nini ni muhimu?	Ukurasa 6
Kwa nini ni muhimu kwa watoto?	Ukurasa 7
Nani alitengeneza hivi vifaa na viliendelezwaje?	Ukurasa 8
Ni vifaa gani?	Ukurasa 8
Vifaa vyenyewe vinatumiwajekwa ubora zaidi?	Ukurasa 12

1. Mradi huu unahusu nini na kwa nini ni muhimu?

Mradi huu unasaidia watu kufanya uamuzi bora zaidi kwa afya yao kwa kufikiria kwa makini kuhusu matibabu. Mpe mtu samaki na watakuwa na samaki kwa siku hiyo. Mfunze huyo mtu kuvua samakina atakuwa na samaki maisha yake yote. Huu ni msemu unaojulikana vizuri sana. Cha maana ni afadhali kumfunza mtu kufanya kitu mwenyewe kuliko kuwafanyia tu.

Kuna miradi mingi inayowaeleza watu uchaguzi wa kufanya kuhusu matibabu. Miradi hii huwapa watu majibu. Mradi wa Uchaguzi wa Ufahamu wa Utunzaji wa Afya (IHC) unahusu vile mtu yeyote anaweza kujifanyia uchaguzi mwenyewe kwa kufikiria kwa makini. Kufikiria kwa makini kuhusu matibabu inahitaji kuuliza maswali. Kiini cha mradi huu ni maswali gani yanayofaa kuulizwa na kwa nini yaulizwe.

Mara nyingi watu wakitaja “matibabu”, huwa wana maana ya kumeza dawa. Hata hivyo, katika mradi huu, “matibabu” ni chochote ufanyacho ili afya yako ibaki nzuri au izidi kuwa bora. Kwa hivyo, kumeza dawa, kupasuliwa, kutumia vifaa vya tiba, kufanya mazoezi, kula au kunywa kitu, na kuepukana na kitu yote ni matibabu.

Kuna aina tatu ya maswali unayofaa kuuliza kuhusu matibabu:

- Maswali kuhusu madai ya matibabu
- Maswali kuhusu kulinganisha matibabu
- Maswali kuhusu uchaguzi wa utunzaji wa afya

Maswali kuhusu madai ya matibabu

Kila mtu ana maswali kuhusu athari za matibabu. Husikika kila siku na kila pahali. Mengi ya madai haya ni ya uongo. Kwa mfano, watu walikuwa wakisema kuwa kuvuta sigara haina matokeo mabaya kwa afya yako. Hata walisema kuwa ina matokeo mazuri kwa afya yako! Hata madaktari wengine na watafiti wa afya walisema hivi!

Mara nyingi, watu hufanya uchaguzi mbaya kuhusu matibabukwa kuwa wamepotoshwa na madai mabaya kuhusu athari za matibabu hayo. Kwa mfano, watu wengi walipotoshwa kuhusu athari za sigara na wakachagua kuzivuta. Kwa kuuliza maswali kuhusu madai hayo, twawezakuzuia upotofu kwa madai yasiyoaminika ili tuweze kufanya uchaguzi unaofaa.

Maswali kuhusu kulinganisha matibabu

Matibabu mengi yana matokeo mazuri na mabaya. Matibabu mengine yana matokeo tuliyo na hakika nayo. Kwa mfano, tuna uhakika kwamba kulala ndani ya neti ya kuzuia mbu, ambazo zimenyunyiziwa kiuwa dudu itazuia watu kushikwa na malaria. Hatuna hakika sana na matokeo ya matibabu mengine. Kwa mfano hatuwezi kuwa na uhakika kuhusu matokeo ya madawa mengine mapya, kwa sababu watafiti wa afya hawajayachunguza kwa makini.

Yanayopatwa na watafiti wa afya wanapochunguza matibabu yanaweza kutusaidia kufanya uchaguzi bora. Watafiti wa afya wanafaa kufanya uchunguzi wa matibabukwa makini kwa kuyalinganisha na matibabu mengine au kwa kulinganisha na kutotumia matibabu hayo. Wanafaa kupeana matibabu hayo kwa kikundi kikubwa cha watu na kupeana matibabu mengine au wasipeane matibabu kwa kikundi chengine kikubwa. Kisha walinganishe kinachowatendekeza watu wa kila kikundi.

Watu wa kila kikundi wanafaa kufanana na walio katika vikundi vingine. Kama sivyo, matokeo ya watafiti wa afya yanawezakuwa ya utofauti ulioko kati ya watu bali si utofauti unaotokana na hayo matibabu. Kama si hivyo, ulinganishaji huo unaweza kutokuwa wa haki. Usipokuwa wa haki, unaweza kutupotosha. Kwa kuuliza maswali kuhusu ulinganishi wa watafiti wa afya, tunaweza kuzuia kupotoshwa na ulinganishi usio wa haki na tunaweza kufanya uchaguzi bora.

Maswali kuhusu uchaguzi wa utunzaji wa afya

Unapochagua kama utumie matibabu Fulani, inakubidi ufikirie kwa makini yaliyo muhimu kwako. Matibabu mengi yana matokeo mazuri na mabaya, hata manufaa na athari. Kwa mfano, kuna matibabu ya gharama ndogo au yasiyo na gharama ambayo ni manufaa. Matibabu mengine yanagharimu pesa nyingi ambayo ni athari. Kilicho na manufaa kwako si lazima kimfaidi mtu mwingine. Kwa kuuliza maswali kuhusu uchaguzi wa utunzaji afya, unaweza kuchagua inavyokufaa mwenyewe.

2. Kwa nini haya ni muhimu kwa watoto?

Wazazi, madaktari na watu wazima wengine huwachagua watoto matibabu sana. Kwa mfano, watoto hawawezi na hawafai kuchagua kama wangepasuliwa. Hata hivyo, watoto pia hufanya uchaguzi wa matibabu. Kwa mfano, hao huchagua wanachokula na kunywa na wanavyofanya mazoezi. Na watoto, kama vile watu wazima, wanaweza kupotoshwa na madai ya uwongo ya matibabu.

Kufunza watoto kufanya uchaguzi mzuri ndiyo kiini cha elimu hasa elimu ya afya. Watoto watakua na mwishowe watajichagulia utunzaji wao wa afya. Ni muhimu kwao kutayarishwa kufanya huo uchaguzi. Sisi, tunaofanya kazi katika mradi huu, na wengine tumepata kuwa watoto wadogo wa hata miaka 10 wanaweza kuanza kujifunza vile wanaweza kuuliza na kujibu maswali kuhusu madai, ulinganisho na uchaguzi.

Kile watoto wanaweza kujifunza kutokana na rasimili hizi ni ya msingi kwa sayansi yote, siyo sayansi ya afya tu. Ni muhimu kwa kufanya uchaguzi wa aina tofauti, si kwa uchaguzi kuhusu matibabu tu. Kujifunza kutokana na mtazamo wa afya unatumia mapendeleo ya asili kwa afya yake. Watu wa marika tofauti wana shauku kuu ya kujifunza vile wanaweza kutunza afya zao. Tumepata kuwa watoto pia wanapendelea kujifunza kuhusu vile wanaweza kujua kinachofaa na kisichofaa kwa afya zetu.

Watu wazima wanafaa wawaulize madaktari na wataalamu wengine wa afya mashauri kuhusu uchaguzi wa matibabu. Hata hivyo, unapopewa ushauri na mtaalamu wa afya, huwa vizuri kuuliza maswali juu ya hayo matibabu, hata ukiwa mtoto au mtu mzima. Kufanya hivi kutakusaidia wewe na huyo mtaalamu kufanya uchaguzi bora zaidi kwako.

3. Nani alitengeneza hivi vifaa na viliendelezwa?

Sisi, tulitengeneza hivi vifaa, ni watafiti wa afya na wapangaji walio Uganda, Kenya, Rwanda, Norway na Uingereza. Mwanzoni mwa mradi, tulikutana na walimu tofauti nchini Uganda. Walimu walitushauri vile tunaweza kuwafunza watoto masomo yaliyoelezwa kwa muhtasari katika vifaa hivi vizuri kabisa. Tulikuwa na mawazo mengi ambayo tuliyafanyia majaribio kwa watoto na walimu wa Uganda na Norway. Tulipoamua kutengeneza kitabu na mwongozo, tulitoa toleo la kwanza la vifaa vya masomo mawili tu. Tukatoa matoleo mawili makamilifu.

Tulipima kila toleo kwa njia mbili. Kwanza, tulipeana vifaa kwa madarasa tukachunguza vile walimu na watoto walivyozitumia. Ya pili, tuliwahoji watoto na walimu kuhusu maono yao katika matumizi ya vifaa. Tulifanya vipimo hivi nchini Uganda, Kenya, Rwanda na Norway na makumi ya walimu na mamia ya watoto. Tilitumia tulichopata katika vipimo hivi kuboresha vifaa vyenyewe. Toleo la vifaa unavyotumia ni toleo kamilifu la tatu.

4. Ni vifaa gani?

Hivi ndivyo vifaa vya shule vya Ufahamu wa Uchaguzi wa Utunzaji wa Afya:

- **Mwongozo wa mwalimu**

Ni mwongozo wa masomo yote,kwa walimu

- **Kitabu cha watoto**

Kitabu cha kiada kilicho na hadithi na maagizo ya matendo ya kufanywa na watoto

- **Vitabu vya watoto vya mazoezi**

Kitabu cha mazoezi, cha watoto

- **Kadi za matendo**

Ni kadi za matendo ya Somo la 7, kwa walimu

- **Mabango ya makumbusho**

Mabango ya kuning'iniza darasani

- **Vifaa vingine**

-Mtihani,wa watoto

-Fomu za kutathmini masomo ya kila somo,ya walimu

Mwongozo wa walimu

Huu mwongozo ni wa kukusaidia kufunza masomo tisa. Katika somo la 10,watoto watafanya mtihani. Katika mwongozo huu,kwa kila somo,kuna sehemu zilizorudiwa zitakazokusaidia kutayarisha na kufunza somo hilo:

- Malengo
- Matayarisho
- Somo

-Hatua 1: Pitia somo lililopita

-Hatua 2: Soma kwa sauti

-Hatua 3: Jadili

-Hatua 4: Ongoza tendo

-Hatua 5: Simamia mazoezi

-Hatua 6: Jaza fomu za kutathmini somo

- Usuli wa somo kwa walimu

Kurasa zote za kitabu cha watoto kiko katika mwongozo. Yamaanisha kuwa, unaweza kuona kila kitu ambacho wanaweza kuona na zaidi yake. Mwongozo na kitabu zina namba tofauti za kurasa. Kila rejeo la ukurasa katika mwongozo ina namba ya mwongozo la inapoeleza tofauti. Namba ya ukurasa wa mwongozo huwa chini ya ukurasa kwa maandishi madogo. Chini ya kurasa zingine za kitabu cha watoto,kuna maandishi yanayokuhusu ikiwa yameandikwa kwa rangi nyekundu. Haya yanatumiwa unaposoma kurasa zenyewe na darasa lako. Tumeweka tu maandishi hayo palipo na umuhimu unaofaa. Kwa kurasa nyingi,hiyo nafasi chini ya ukurasa hauna maandishi yoyote na unaweza kuitumia kuandikia maandishi yako.

Nyuma ya huu mwongozo, kuna sherehe. Sherehe ina ufafanuzi wa maneno yasiyo kwenye hadithi,kwa mfano ufafanuzi wa "potosha". Katika kitabu cha watoto,ufafanuzi wa maneno umerahisishwa,ili watoto waelewe kwa urahisi. Kwenye mwongozo,sherehe

inajumuisha huo ufafanuzi uliorahisishwa ya watoto mbali na ufafanuzi kwa ufasaha ya walimu. Tumejaribu kuepukana na kutumia maneno yasiyojulikana inavyoezekana katika kitabu cha watoto. Kwa mfano hatutumii neno “utunzaji wa afya” hata ingawa iko kwenye kichwa cha mradi. Hata hivyo neno hilo limo katika sherehe zote.

Zingatia kwamba maneno mengine yana maana tofauti katika utafiti wa kiafya mbali na maana ambayo hujitokeleza watu wanapoyatumia. Kwa mfano, katika utafiti wa afya, “uchunguzi” unamaanisha kuzingatia kitu kwa undani zaidi kupata maelezo ya ziada juu yake, kwa mfano katika matibabu. Mara nyingi, nje ya utafiti wa afya, watu wanapotumia “uchunguzi”, wana maana ya kujitayarishia kufanya kitu, kwa mfano, mtihani.

Kitabu cha watoto

Vitabu vya watoto vinatarajiwa kutumiwa mara kwa mara kwa hivyo watoto wasiandikie humo.

Hadithiyenyewe: Katika kitabu cha watoto, sehemu yake kuu imechukuliwa na hadithi. Inawaonyesha watoto vile malengo ya somo inavyoingiliana na maisha yao. Inakifanya kitabu kosisimua na kutosahaulika. Kitabu nichenye hadithi za katuni. Michoro inatarajiwa kuvutia na kufanya hadithi rahisi kusoma kwa watoto wanaopambana na Kiingereza au kusoma.

Hadithi yaanza katika somo la 2 na kuishia somo 8. Imegawiwa na aina tatu ya maswali kuhusu matibabu:

- Katika masomo 2, 3 na 4, hadithi inashughulikia maswali kuhusu madai ya matibabu.
- Katika masomo 5, 6 na 7, hadithi inashughulikia maswali kuhusu ulinganishi wa matibabu.
- Katika somo la 8, hadithi inashughulikia maswali kuhusu uchaguzi wa matibabu.
- Somo la 1 ni utangulizi wa kitabu. Somo la 9 ni muhtasari wa kilicho muhimu kukumbuka kutoka kitabuni.

Somo la 1 ndilo rahisi zaidi. Inafaa kuwa rahisi ili watoto wote waelewe kwa ujumla kinachoelezwa katika somo na kwa nini ni muhimu. Masomo yanazidi kuwa na changamoto. Masomo 5, 6 na 7 ndiyo yenye changamoto zaidi. Yanaeleza yanayofanywa na watafiti wa afya, ambayo hayajulikani na watoto wengi. Hata hivyo, kutokana na kuendeleza vifaa hivi, tunajua kuwa watoto wanaweza kujifunza wanayopaswa kufunzwa kutoka kwenye masomo haya.

Mifano mengine humu kitabuni si halisi. Mmojawapo wa mifano hiyo iko katika somo la 6 na 7, pale ambapo wahusika katika hadithi wanajaribu kuthibitisha kama kunywa sharubeti kabla kukimbia kunasababisha uchungu mwingi zaidi tumboni kuliko kunywa maji. Wanapata kuwa kunywa sharubeti kabla kukimbia husababisha uchungu mwingi zaidi. Haya yanaweza kuwa kweli lakini watafiti wa afya hawajafanya ulinganisho wa haki kuthibitisha haya. Tumetumia mfano huu rahisi kulifanya somo lieleweke kwa watoto.

Wahusika: Hadithi inawahusu watoto wawili wanaoitwa Yohana na Julia. Ni ndugu. Wanakutana na profesa wawili wanaoitwa Profesa Connie Linganisha na Profesa Francis Usawa. Hawa profesa ni watafiti wa afya. Majina yao ya Linganisha na Haki ni ya kuwafanya watoto wanaosoma kitabu waweeeeeeze kukumbuka kile watafiti wa afya lazima wafanye ili kuwe na uhakika na matokeo ya matibabu: kulinganisha matibabu na kufanya hivyo kwa njia ya haki.

Kasuku ,ambaye ni ndege, pia ni mhusika anayetokezea mara kwa mara. Yeye ywawakilisha vile watu hawafai kufikiria kuhusu matibabu.Yeye ywarudia tu kile watu husema bila kuuliza maswali. Yeye pia ywafaa kuwafanya watoto wasisimuliwe na hadithi. Hafai kuwa na uhalisi.

Mfuatano wa hadithi:hadithi inaanza nyumbani kwa akina Yohana na Julia. Kidole cha Yohana kinaungua. Anachagua kupaka mavi ya ng'ombe palipoungua kutokana na kile ambacho Julia na Kasuku walisikia kutoka kwa Sara aliye rafikiye Julia. Kidole chake kinaambukizwa na Mama wawatuma Yohana na Julia kliniki. Huko kliniki,wanakutana na Profesa Usawa na Profesa Linganisha wanaowaelezea tatizo linalotokana na yaliyosemwa na Sara. Hao Profesa wanakubaliana kuwafunza Yohana na Julia masomo muhimu,ambayo wanafanya katika wiki zinazofuata. Wanakutana pahali tofauti,wanatoa mifano tofauti na kupata usaidizi kutoka watu tofauti. Mwishoni mwa hadithi, katika somo la 8, Yohana na Julia wanapata uambukizo wa masikio. Wanatumia walichojifunza kujifanyia uchaguzi ufaao.

Maswali na mifano: Kwa masomo mengine, kuna pia maswali ya mjadala kuhusu hadithi,mifano ya ziada ndani ya hadithi na mifano mingine baada ya hadithi.

Matendo ya kufanywa: Haya matendo yanafaa kuwahisisha watoto wote. Yanafaa kufafanua na kuimarisha kile watoto wanajifunza kutoka hadithini katika kila somo. Matendo haya ni rahisi na yanaweza kufanywa na madarasa ya watoto hadi 100.

Mazoezi: Mazoezi haya pia yanafaa kufafanua na kuimarisha kile watoto wanajifunza kutoka hadithini katika kila somo. Yanaweza kukusaidia, wewe mwalimu,kueleza aina ya usaidizi unaotakikana na uzito wa usaidizi wenyewe kwa kila mtoto.

Orodha ya Ukumbusho: Katika somo la 9, kuna orodha ya yaliyo muhimu kukumbuka kutoka kitabuni. Orodha hii pia inajumuishwa nyuma ya kitabu cha mazoezi.

Kitabu cha mazoezi cha wanafunzi

Kuna kitabu cha mazoezi kilicho na mazoezi ya kila somo,ambayo kila mtoto anakamilisha peke yake.

Vifaa vingine

Katika somo la 10,kuna mtihani. Mtihani huu ni wa kugundua kama watoto wanajifunza kutokana na kutumia vifaa hivi,pia unaweza kutumiwa kusahihisha. Kwa kila Somo,kuna fomu ya utathmini unaopaswa kujaza. Mwishowe, katika Somo la 7,kuna kundi la kadi mbili za matendo.

5. Vifaa vyenyewe vinatumiwaje kwa ubora zaidi?

Mapendekezo

Kutokana na majaribio ya rasilmali,tuna mapendekezo kadha vile unaweza kuhifadhi wakati, iwasaidie watoto kufanikisha kutimiza malengo yao na kufanya masomo kukusisimua wewe na watoto.

Tenga wakati wa kuyatayarisha masomo

Nyakati zilizopendekezwa ziko katika mpango wa muhula ulioko katikaukurasa wa 7.

Wakubalie watoto kusoma vitabu kwa wakati wao

Hii ni mbali na kusoma pamoja darasani wakati wa masomo.

Jihadhari na kuchukua wakati mwingi katika mfano mmoja

Kunamifanomingikitabuniambayowatoto wangependa kuyajua zaidi. Hata hivyo, siyo mifano ambayo ni ya muhimu. Kilicho muhimu ni kinachoelezwa kuitumia mifano yenyewe. Kwa mfano, katika somo la 2, mfano uliomo kwanye hadithi ni dai kuwa mavi ya ng'ombe hutibu palipoungua. Kutokuwa ukweli siko cha umuhimu mno. Kwamba madai ya aina hiyo hayaaminiki ndicho cha muhimu kuliko yote.

Wahimize watoto waweze kuwa na fikira zao wenyewe

Mara nyingi shuleni ,watoto huambiwa kukariri majibu sahihi. Kwa mfano, katika historia, huambiwa kukariri mwaka ambao jambo lilitendeka. Katika haya masomo, watoto wanatakikana kujifunza maswali wanaofaa kuuliza ili wajitafutie kama dai linaaminika. Pia, mara nyingi shuleni, watoto hufunzwa yali ambao watu wengine hufanya. Katika masomo haya, ni muhimu kwa watoto kufikiria kile wao wenyewe wamefanya na watakachofanya.

Tambua wakati wewe au mtoto anapotoa dai kuhusu athari ya matibabu yoyote

Kila mtu hutoa madai yasiyoaminika kuhusu athari za matibabu. Watoto na watu wazima huyafanya haya,pamoja na walimu,wazazi,madaktari watafiti wa afya na sisi,watu ambao tulitengeneza hivi vifaa. Ni muhimu kwako,unapofunza haya masomo, kutambua wakati ambapo wewe au mtoto anatoa dai kuhusu athari ya matibabu yoyote.

Ni muhimu kwako kuhakikisha kuwa watoto wanatambua haya. Hii ni kwamba watoto watambue kuwa wafunzwayo yana umuhimu katika maisha yao ya kila siku na kuwa wanafaa kuanza kutumia wanachojifunza. Ni bora kuwa na uhakika na athari za matibabu kama tunataka kuchagua kama tutaitumia. La kusikitisha ni kuwa,mara nyingi, hatuna hakika kitakachofanyika. Hata hivyo, ni muhimu kujua uhakika unaoweza kuwa nao. Kwa maneno mengine,ni afadhali ujue kuwa huwezi kuwa na uhakika kuhusu athari zake,kuliko kufikiria kuwa unaweza kuwa na uhakika kama ki kweli. Kwa mfano,kama unachagua ikiwa unafaa kupasuliwa,ni muhimu kuwa na uhakika kuhusu matokeo ya upasuaji. Kama umepotoshwa kufikiria kuwa unaweza kuwa na uhakikaupasuji utakuwa salama,inaweza kukuongoza kwa uchaguzi mbaya. Hivyo

pia,ukiwa umepotoshwa kufikiria kuwa huo upasuaji ni wa kukuhatarishia maisha,inaweza kukuongoza kwa uchaguzi mbaya.

Kama unajua kuwa huwezi kuwa na uhakika kuhusu athari za upasuaji,kwa njia moja au nyingine, unaweza angaa kujiulizavile matokeo mazuri na mabaya yanavyoweza kukuathiri. Hautapotoshwa na utakuwa umejitayarisha kwa yatakayotokea.

Uchaguzi na urekebishaji

Kila mwalimu na kila darasa ni tofauti. Kuna njia tofauti za kusoma, kutenda matendo na mazoezi yanayotakikana na haya masomo. Chagua njia inayokufaa zaidi na darasa lako. Hata hivyo, hakikisha kuwa unasisitiza mifano iliyoko kwenye vifaa na kumaliza hatua zote za masomo.

Kusoma

Mnaposoma hivyo vitabu kama darasa,kuwa na uhuru wa kusimamisha maendeleo ya masomo ukifikiria kuna haja ya kueleza kitu,kwa mfano neno. Saa zingine, inasaidia kutafsiri kitu kilicho kitabuni.

Kuna njia nyingi za kusoma darasani, pamoja na:

- Kwa kila mhusika,mtoto mmoja anasoma asemacho(kutumia nafasi ya mhusika maalum)
- Mtoto mmoja, kwa nafasi iliyotengwa,awasomee wenzake darasani
- Darasa lote lissome kwa pamoja
- Ulisomee darasa

Unaweza pia kubadilisha kati ya njia hizi.

Katika mwongozo huu, kuna maagizo machache kuhusu matumizi ya ubao wa kuandikia,bali hiyo haimaanishi kwamba usiutumie. Kwa mfano, unaweza kuandika maneno muhimu ubaoni.

Mazoezi na matendo

Ukipendelea, watoto darasani wanaweza kufanya mazoezi kabla ya matendo, kumalizia mazoezi kama kazi ya ziada nyumbani au kuyafanya pamoja katika vikundi.

Kuna njia tofauti za kusahihisha mazoezi yenyewe:

- Unaweza kusahihisha majibu wakati wa somo
- Usahihishe majibu baada ya somo
- Unaandika majibu sahihi ubaoni na watoto wanasahihisha majibu yao
- Unaandika majibu sahihi ubaoni na watoto wanabadilishana vitabu na kusahihishiana majibu
- Unapeana majibu sahihi kwa kikundi cha watoto wanaosahihisha vitabu vyote
- Hakikisha kuwa unawaelezea watoto majibu sahihi

SOMO 1

Afya, matibabu na madhara ya matibabu

Kila kitu unachohitaji kutayarisha na kufunza hili somo:

Malengo	Ukurasa 15
Matayarisho	Ukurasa 15
Somo:	
Hatua 1: Pitia somo lililopita	Ukurasa 18
Hatua 2: Soma kwa sauti	Ukurasa 18
Hatua 3: Jadili	Ukurasa 18
Hatua 4: Ongoza tendo	Ukurasa 18
Hatua 5: Simamia mazoezi	Ukurasa 19
Hatua 6: Jaza fomu ya kutathmini somo	Ukurasa 19
Usuli wa somo kwa walimu	Ukurasa 19

Malengo ya Somo la 1

Ambayo watoto wanafaa kufunzwa katika somo hili:

- "Afya" ni nini?
- Matibabu ni nini?
- Ni nini?"madhara ya matibabu?"
- Ni nani "Mtafiti wa Afya?"
- Kitabu hiki kinahusu nini?

Matayarisho ya Somo la 1(Dakika 20)

Haya ndiyo unafaa kufanya kabla ya somo.

Soma mbele

- Soma kurasa zas hili somo katika kitabu cha watoto
- Soma kurasa za somo hili katika mwongozo

Kusanya vifaa

Hakikisha uko na:

- Mwongozo huu
- Fomu ya kutathmini somo
- Vifutio

Hakikisha kila mtoto ana:

- Nakala ya kitabu cha watoto
- Vitabu vyao vya mazoezi
- Penseli au kalamu

Somo la 1(Dakika 80)

Huu ni mpango uliopendekezwa kwa kufunza somo.

Walimu	Watoto	Wakati
HATUA 1 Soma kwa sauti		Dak 35
<ul style="list-style-type: none"> Ongoza kusoma kwa sauti kutoka kitabu cha watoto. <i>Kwa njia tofauti za kusoma kwa sauti aangalia ukurasa katika mwongozo huu</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Fungua ukurasawa 4 katika vitabu vyao na kusoma kwa sauti kulingana na maagizo. 	
Pumziko		Dak 5
HATUA 2 Jadili		Dak 10
<ul style="list-style-type: none"> Jadili hadithi kwa kuuliza maswali yaliyomo ukurasa unaofuatia katika mwongozo huu. Ikibidi, peana mifano ya ziada inayopatikana katika kurasa zinazofuata katika mwongozo huu. 	<ul style="list-style-type: none"> Jibu maswali kulingana na maagizo. 	
HATUA 3 Ongoza tendo		Dak 15
<ul style="list-style-type: none"> Ongoza tendo. Angalia kurasa zinazofuata katika mwongozo huu na ukurasa 22 wa kitabu cha watoto. 	<ul style="list-style-type: none"> Fungua ukurasa wa 22 katika vitabu vyao na kufanya matendo kulingana na maagizo. 	
HATUA 4 Simamia mazoezi		Dak 10
<ul style="list-style-type: none"> Simamia mazoezi. Wasaidie wanafunzi wanapomaliza mazoezi yao na uongoze kusahihisha mazoezi yao. <i>Kwa njia tofauti za kusahihisha angalia ukurasa katika mwongozo huu.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Fungua ukurasa 6 katika kitabu vyao vya mazoezi na kumaliza mazoezi. 	
HATUA 5 Jaza fomu ya kutathmini		Dak 5

Jaza fomu ya kutathmini somo		
------------------------------	--	--

HATUA 1 – Pitia somo lililopita

Hakuna kupitia somo lililopita kwani ni somo la kwanza.

HATUA 2 – Kusoma kwa sauti (kitabu cha watoto ukarasa 4)

Maandiko yanaanza ukurasa wa 4 katika ukurasa wa 4 katika kitabu cha watoto.

Mfano ukurasa 13: Kuna madawa ambayo yana athari kwa mtoto wakati ambapo mwanamke mjamzito akiyatumia. Athari zingine hazidhihiriki hadi miaka kadha baada ya mtoto kuzaliwa.

Maelezo ukurasa 15: Hiyo picha ni ya matangazo halisi iliyotumiwa kuuza sigara.

HATUA 3 – Jadili

Haya ni maswali na majibu ya kupitia yali yaliyosomwa kwa sauti ukiwa na watoto:

1. Kitabu hiki kinahusu nini?

- Hiki kitabu kinahusu kufikiria kwa makini kuhusu matibabu.

2. Kwa nini ni muhimu kwako kujifunza kinachoelezwa katika hiki kitabu?

- Afya yako ni muhimu.
 - Kufikiria kwa makini kuhusu matibabu kwa kuuliza maswali yatakayokusaidia kufanya uchaguzi unaofaa kuhusu afya yako.
-

HATUA 4 – Ongoza tendo (kitabu cha watoto ukurasa 22)

Tendo linaanza ukurasa 22wa kitabu cha watoto.

Maagizo: Ni muhimu kulishughulisha daeasa lote. Waambie watoto wainue mkono kutoa jibu. Hata hivyo, waulize hata watoto wasioinua mikono wajibu.

Hii ndiyo orodha ya matokeo ya matibabu kwa matumizi ya mwalimu:

Matibabu: **Kuogelea**

Matokeo yawezayo kutokea: Kufa maji (tokeo BAYA)
Kukuongeza nguvu (tokeo ZURI)
Ngozi kukauka (tokeo BAYA)
Uambukizwaji (tokeo BAYA)

Matibabu: **Kung'oa jino bovu**

Matokeo yawezayo kutokea: Maumivu liking'olewa (tokeo BAYA)
Maumivu kupungua likishang'olewa (tokeo ZURI)

HATUA 5 – Simamia mazoezi (kitabu cha mazoezi ukurasa 6)

Kila mtoto aandike majibu katika kitabu cha mazoezi.

Majibu ya mazoezi ya Somo la 1:

ZOEZI 1

1. Afya yako ni jinsi mwili wako na akili iko.
2. Matibabu ni kitu unachofanyia afya yako.
3. Matokeo ya matibabu ni kille matibabu yanawezesha kufanyika.

ZOEZI 2

1. **Kweli** Uongo
2. Kweli **Uongo**
3. **Kweli** Uongo
4. **Kweli** Uongo
5. Kweli **Uongo**

HATUA 6 – Jaza fomu ya kutathmini somo

Usuli wa Somo la 1 kwa walimu

Usuli wa somo hili umeshughulikiwa katika utangulizi wa mwongozo.

SOMO 2

Madai kulingana na msingi na matokeo ya kibinafsi kwa kutumia tiba

Kila kitu unachohitaji kutayarisha na kufunza hili somo:

Malengo	Ukurasa 21
Matayarisho	Ukurasa 21
Somo:	
Hatua 1: Pitia somo lililopita	Ukurasa 24
Hatua 2: Soma kwa sauti	Ukurasa 24
Hayua 3: Jadili	Ukurasa 24
Hatua 4: Ongoza tendo	Ukurasa 25
Hatua 5: Simamia mazoezi	Ukurasa 27
Hatua 6: Jaza fomu ya kutathmini somo	Ukurasa 28
Usuli wa somo kwa walimu	Ukurasa 28

Malengo ya Somo 2

Kile watoto wanafaa kujifunza katika somo hili:

- "Madai" ni nini
- "Msingi" kwa madai ni nini
- "Uhakika kudai" ni nini
- Kwa nini ni muhimu kuuliza msingi kwa madai kuhusu madhara ya matibabu
- Matokeo ya mtu binafsi kutumia matibabu ni msingi mbaya kuhusu madhara ya matibabu

Matayarisho ya Somo 2(Dakika 20)

Unachofaa kufanya kabla somo hilo.

Soma mbele

- Soma kurasa za somo hili katika vitabu vya watoto
- Soma kurasa za somo hili katika mwongozo

Kusanya vifaa

Hakikisha una:

- Mwongozo huu
- Fomu ya kutathmini somo hili
- Vifutio

Hakikisha kuwa kila mtoto ana:

- Nakala ya kitabu cha watoto
- Vitabu vyao vya mazoezi
- Penseli au kalamu

Hadithi kwa ufupi: Yohana na Julia wanachemsha maji nyumbani. Kasuku wanamshtua Yohana, kwa hivyo anayagonga maji na kuchomwa kidole. Kasuku anasema kwa kelele, "Mavi ya ng'ombe hutibu palipoungua!" Hii inamkumbusha Julia wakati ambapo Sara alitoa dai kama hilo. Kiini cha dai la Sara ni tajriba yake mwenyewe ya kupaka mavi ya ng'ombe palipoungua na pakapona. Julia anamwambia Yohana apake mavi ya ng'ombe palipoungua na anafanya hivyo. Kufikia kesho yake, kidole cha Yohana kilikuwa kimeambukizwa. Mama anawatuma Yohana na Julia kwenda kliniki, wanapokutana na Profesa Connie Liganisha na Profesa Francis Usawa. Hao Profesa wanaeleza kwa nini tajriba ya Sara mwenyewe ilikuwa na kiini kibaya kwa dai lake.

Somo 2 (dakika 80)

Hii ni mpango wa kufundisha somo hili lililopendekezwa.

Walimu	Watoto	Wakati
HATUA 1 Pitia somo lililopita		Dak 10
<ul style="list-style-type: none"> Pitia somo lililopita kwa kuuliza maswali kwenye ukurasa ufuatao. 	<ul style="list-style-type: none"> Jibu maswali unavyoagizwa. 	
HATUA 2 Soma kwa sauti		Dak 25
<ul style="list-style-type: none"> Ongoza kusoma kwa sauti kutoka kitabu cha watoto. <i>Kwa njia tofauti za kusoma kwa sauti aangalia ukurasa katika mwongozo huu</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Fungua ukurasa wa 28 katika vitabu vyao na kusoma kwa sauti kulingana na maagizo. 	
<i>Pumziko</i>		Dak 5
HATUA 3 Jadili		Dak 10
<ul style="list-style-type: none"> Jadili hadithi kwa kuuliza maswali yaliyomo ukurasa unaofuatia katika mwongozo huu. Ikibidi, peana mifano ya ziada inayopatikana katika kurasa zinazofuata katika mwongozo huu. 	<ul style="list-style-type: none"> Jibu maswali kulingana na maagizo. 	
HATUA 4 Ongoza tendo		Dak 15
<ul style="list-style-type: none"> Ongoza tendo. Angalia kurasa zinazofuata katika mwongozo huu na ukurasa 42 wa kitabu cha watoto. 	<ul style="list-style-type: none"> Fungua ukurasa wa 42 katika vitabu vyao na kufanya matendo kulingana na maagizo. 	
HATUA 5 Simamia mazoezi		Dak 10

<ul style="list-style-type: none"> • Simamia mazoezi. Wasaidie wanafunzi wanapomaliza mazoezi yao na uongoze kusahihisha mazoezi yao. <p><i>Kwa njia tofauti za kusahihisha angalia ukurasa katika mwongozo huu.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Fungua ukurasa 10 katika vitabu vyao vya mazoezi na maliza mazoezi. 	
HATUA Jaza fomu ya kutathmini 6		Dak 5
Jaza fomu ya kutathmini somo		

HATUA 1 – Pitia somo lililopita

Haya ni maswali na majibu ya kupitia somo lililopita, na watoto.

1. Hiki kitabu kinahusu nini?

- Kitabu hiki kinahusu vile unaweza kufikiria kwa makini kuhusu matibabu.

2. Kwa nini ni muhimu kwako kujifunza kinachosemwa kitabuni?

- Afya yako ni muhimu.
- Kufikiria kwa makini kuhusu matibabu kwa kuuliza maswali kutakusaidia kufanya uchaguzi bora zaidi kwa afya yako.

HATUA 2 – Soma kwa sauti (kitabu cha wanafunzi ukurasa 28)

Maandiko yanaanza ukurasa 28 katika kitabu cha wanafunzi.

Maagizo: Popote palipo na kisanduku kwenye katuni kilicho na maandishi kidogo au bila chochote, kama katika ukurasa wa 30 au 31, koma na uwaulize wanafunzi darasani mwako kueleza kinachofanyika.

Maelezo ya ukurasa 38 "Kiini" ni kwa umoja ("kiini kimoja"). "Viini" ni kwa wingi ("viini viwili au zaidi").

Maelezo ya ukurasa 39: Tajriba ya mtu mwenyeweni kiini kizuri cha dai kuhusu kitu ambacho kila mara hufanyika. Kwa mfano, tajriba yako ya kujichoma kidole unaposhika sufuria moto ni kiini kizuri cha kudai kuwa kushika sufuria moto itakuchoma kidole.

HATUA 3 – Jadili

Haya ndiyo maswali na majibu ya kupitia somo lililopita na watoto.

1. Dai la Sara ni lipi?

- Mavi ya ng'ombe hutibu palipoungua.

2. Kiini cha dai la Sara lilikuwa lipi?

- Tajriba yake mwenyewe ya kupaka mavi ya ng'ombe palipoungua.

3. Kwa nini dai lake halikuaminika?

- Kiini cha dai lake kilikuwa kibaya. Inawezekana kuwa palipoungua pangepona bila kupapakia mavi ya ng'ombe.

Mifano ya ziada ya kuwapa watoto, ikibidi

Hii ni mifano ya ziada yanayoweza kusaidia kueleza kile ambacho watoto wangejifunza kutoka kwenye hadithi. Tumia tu mifano hii ikibidi.

Kwa nini tajriba ya mtu mwenyewe kutumia matibabu ni kiini kibaya cha dai kuhusu matokeo ya matibabu:

Dai: “Rafiki yangu anasema ati kunywa chai kunapunguza maumivu kwa sababu alikunywa chai na maumivu yake ya kichwa yakapotea!”

Matibabu: Kunywa chai

Matokeo: Maumivu kupungua

Kiini: Tajriba ya rafiki mwenyewe baada ya kunywa chai

Maelezo: Tajriba ya rafiki yake mwenyewe ni kiini kibaya cha dai. Inawezekana kuwa kichwa chake kingepona hata kama angekunywa chai au la. Dai hili haliaminiki.

Dai: “Dadangu anasema kuwa kumeza dawa hii hutuliza homa kwa sababu alimeza moja ikamtilizia!”

Matibabu: Kumeza dawa

Kiini: Kutuliza homa

Basis: Tajriba ya dadake mwenyewe ya kumeza dawa

Maelezo: Tajriba hii ya dadake mwenyewe ni kiini kibaya cha dai hili. Inawezekana kuwa homa ingetulia hata angemeza dawa au la. Dai hili haliaminiki.

HATUA 4 – Ongoza tendo (kitabu cha watoto ukurasa 42)

Tendo hili linaanza ukurasa 42 wa kitabu cha watoto.

Maagizo ziada Hatua 1: Hadithi iko kwenye mwongozo huu katika kurasa zilizoko baada ya mfano. Hakikisha inasomwa kwa utaratibu ila watoto wapate nafasi ya kutoshaya hatua inayofuata.

Hatua 2: Kama kuna dai hadithini, lakini haitambuliwi na mtoto yeyote, koma na ueleze kwa nini ni dai na matokeo ya matibabu.

Hatua 3: Waambie watoto wainue mkono kujibu kutoa majibu. Hata hivyo, waulize hata wale wasioinua mkono watoe majibu. Ni muhimu kujumuisha darasa lote.

Hadithi la tendo hilo

Yohana ana uchungu kooni... Si mbaya sana lakini inamtatiza kwa kiasi anapomeza chakula... Mama amewatuma Yohana na Julia kununua tiba... Barabarani, wanaona tangazo kubwa la kinywaji kipya cha nguvu kinachoitwa Sharubati ya Nguvu... Imeandikwa hivi kwenye kibao: “Sharubati ya Nguvu inakufanya uwe mwenye nguvu!”

DAI! Hili ni dai kuhusu matokeo ya matibabu. Matibabu ni kunywa Sharubati ya nguvu na matokeo ni kukufanya uwe mwenye nguvu.

Julia anamwambia Yohana, “Nilikunywa Sharubati ya Nguvu siku moja, bali sikupata nguvu zaidi...kwa hivyo Sharubati ya Nguvu hikuongezi nguvu!”

DAI!Hili ni dai kuhusu matokeo ya matibabu. Matibabu ni kunywa Sharubati ya Nguvu na matokeo ni kukuongeza nguvu (haina matokeo).

Hata hivyo, Julia anasema, “Ilikuwa tamu...” Yohana na Julia wakafika katika duka la kijiji chao...Mwenye duka, Bw. Semakula,yuko...”Habari za mchana Yohana na Julia,” Bw. Semakula akasema... “Nzuri Bw. Semakula,” Yohana na Julia... Yohana akasema kuwa alisikia kuwa kula machungwa hutibu koo chungu...

DAI!Hili ni dai kuhusu matokeo ya matibabu. Matibabu ni kula machungwa na matokeo ni koo chungu kupona.

Bw. Semakula akasema kuwa hiyo si kweli...

DAI!Hili ni dai kuhusu matokeo ya matibabu. Matibabu ni kula machungwa na matokeo ni haitibu koo chungu (haina matokeo).

Bw. Semakula akasema Yohana angenunua majani badala yake ...Akasema kuwa kunywa chai kungemtibu koo yake chungu...

DAI! Hili ni dai kuhusu matokeo ya matibabu. Matibabu ni kunywa chai na matokeo ni kutibu koo chungu.

Yohana na Julia hawajui cha kufanya ...Wanamshukuru Bw. Semakula, lakini wanaamua kwenda kwa duka la kuuza madawa kununua dawa...Huko duka la madawa, Bi. Namutebianafanya kazi... Yohana na Julia wanamsalimia na kimuuliza dawa ambayo ingemfaa Yohana kwa koo yake...Bi. Namutebi anasema kuwa kuna madawa tofauti ambayo Yohana angetumia... “Hii dawa ya kunywa ya kukohoa itaitibu hiyo koo yako chungu,”akasema...

DAI!Hili ni dai kuhusu matokeo ya matibabu. Matibabu ni kunywa dawa ya kukohoa na matokeo ni kutibu koo chungu..

Au waweza kumeza hizi tembe...Hii tembe itakutulizia maumivu ukungojea koo yako kupona...

DAI! Hili ni dai kuhusu matokeo ya matibabu. Matibabu ni kumeza tembe na matokeo ni kutibu maumivu yaishe.

Hata hivyo, Bi. Namutebi akasema kuwa, wakati mwingine, tembe hizo huleta maumivu ya tumbo...

DAI! Hili ni dai kuhusu matokeo ya matibabu. Matibabu ni kumeza tembe na matokeo ni kusababisha maumivu ya tumbo.

Yohana na Julia wakanunua tembe kadha... Walipofika nyumbani, Yohana akaimeza moja... Mamaakamwambia Yohana aende akapumzike... Alisema kupumzika humfanya mtu kuhisi vizuri kila mara...

DAI! Hili ni dai kuhusu matokeo ya matibabu. Matibabu ni kupumzika na matokeo ni kuhisi vizuri.

Yohana akalala kupumzika... Kwa ghafla, Kasuku anaonekana dirishani na kuanza kupiga kelele, "MACHUNGWA HUPONYA KOO CHUNGU!"

DAI! Hii ni dai kuhusu matokeo ya matibabu. Matibabu ni kula machungwa na katokeo ni kutibu koo chungu.

Mwisho.

Kuhusu mfano wa tendo hili: Mara nyingi, koo chungu hupona yenyewe. Hata hivyo, kama mtoto ana homa kali pamoja na koo chungu au kama mtoto hataki kula au kunywa kwa sababu uchungu ni mwingi, inafaa wapelekwe kumwona daktari au muuguzi. Kama mtoto anapumua kwa shida au anashindwa kumeza, ywatokwa na mate mengi au shingo imefura au imeganda, huyo mtoto anafaa kupelekwa hospitali au kliniki. Ili kupunguza maumivu ya koo chungu zisizo mbaya sana, kama ya Yohana kwenye hadithi, kunywa chai moto, supu au kinywaji baridi inaweza kusaidia. Mtoto lazima anywe maji ya kutosha, hata kama anasikia uchungu akinywa. Kituliza maumivu (tembe za kutuliza maumivu), kama Panadol, inaweza kusaidia, lakini mtoto asipewe aspirin.

HATUA 5 – Simamia mazoezi (kitabu cha mazoezi ukurasa 10)

Watoto waandike majibu katika vitabu vyao vya mazoezi.

Majibu ya mazoezi ya Somo 2:

ZOEZI 1

1. Dai kitu kisemwacho na mtu ambacho kinaweza kuwa ukweli au uongo.
2. Kiini cha dai ni msingi kinachoegemea au sababu ya kutoa dai lenyewe.
3. Dai lisiloaminika ni dai lililo na kiini kibaya.
4. Tajriba ya mtu mwenyewe ya kutumia matibabu ni kitu kilichotendeka pia.

ZOEZI 2

1. *Tajriba ya Anderea:* Kula tufaha na meno yake yakang'oka.
Dai la Anderea: Kula matufaha itafanya meno yako yatang'oka.
2. *Tajriba ya Danieli:* Kuoga kwa maji ya moto na homa yake ikakaribia kuisha baada ya saa moja.
Dai la Danieli: Kuogakwamajiyamoto itatibu homa.
3. *Tajriba ya Kristina:* Kulala kwa masaa 12 na kushinda mbio.
Dai la Kristina's claim: Kulala kwa muda mrefu utakufanya uwe na mbio zaidi.

ZOEZI 3 Maagizo ya ziada:

Waambie watoto wafungue ukurasa 46 ya vitabu vyao vya mazoezi. Waagize kujaza tu mistari mitatu ya kila dai wanalokusanya, hadi Somo la 9.

Kwa mfano:

Dai: Kunywa sharubeti hutibu mafua

Matibabu: Kunywa sharubeti

Matokeo: Kutibu mafua

Katika Somola 9, watajaza misingi ya madai na kuweka alama kwenye visanduku kuonyesha kama wanafikiria kuwa kila dai linaaminika au hawana uhakika. Lengo la zoezi ni ili watoto watambue kuwa wanasikia madai mengi kuhusu matokeo ya matibabu, na mengi ya madai hayo hayaaminiki.

HATUA 6 – Jaza fomu ya kutathmini somo

Usuli wa somo la 2 kwa walimu

“Dai” linaweza kumaanisha vitu tofauti. Katika kitabu hiki, ina maana moja tu: In this book, it only means one thing: kitu ambacho mtu anasema ambacho kinaweza kuwa sahihi au si sahihi. Kila mtu hutoa madai ya aina hii. Mara nyingi, tunapodai kitu, Hutoa dai lenyewe kama ambayo inaaminika kikamilifu. Kwa maneno mengine, tunasema kitu kama ambacho ni jambo la hakika, huku ni dai tu kwa ukweli. Madai mengi hayaaminiki, kwa hivyo ni muhimu kutambua mtu atoapo dai. Ukiamini dai lisiloaminika kuhusu matokeo ya matibabu, unafanya uchaguzi mbaya kuhusu matibabu hayo.

Kuepukana na kupotoshwa kwa madai yasiyoaminika, lazima tujiulize: Kiini cha dai lenyewe ni nini? “Kiini” yaweza kuwa na maana tofauti, lakini katika kitabu hiki kinamaanisha sababu ya mtu kusema au kufanya kitu. Kuna misingi mingi ya kudai kitu. Uaminifu wa dai unatokana na kiini chake. Watafiti wa afya mara nyingine husema “ushahidi” unaouunga mkono dai, kuliko “kiini” cha dai.

Watafiti huuliza maswali na kutafuta majibu ili kujua mengi kuhusu dunia. Kuna watafiti aina tofauti wanaofanya utafiti wa aina tofauti. Watafiti wa afya hutafuta majibu ya maswali kuhusu afya. Kuna aina tofauti ya utafiti wa afya pia, lakini kitabu hiki inahusika na aina moja: kuuliza maswali na kutafuta majibu kuhusu matokeo ya matibabu.

Tajriba ya mtu mwenyewe ndiyo mojawapo wa njia za misingi ya madai kuhusu matokeo ya matibabu inayojulikana. Aina nyingi za tajriba ya mtu mwenyewe ni muhimu na tunafaa kujifunza kitu kutoka kwao. Kwa mfano, matibabu mengi yana matokeo madogo, lakini machache yana matokeo makubwa, yanayoonekana wazi. Kwa watu wengi, kuvaa miwani ina matokeo makubwa yaliyo wazi kuhusu vile

wanavyoweza kuona vizuri. Tajriba yao ya kuvaa miwani imetosha kujua kwamba wanafaa kuvaa miwani.

Matibabu mengi hayana matokeo makubwa. Kwa hivyo, mara nyingi, tajriba ya mtu binafsi kutumia matibabu ni kiini kibaya cha dai kuhusu matokeo. Watafiti saa zingine husema “ushahidi wa hadithi za ukweli” au “kuchunguza kesi ya mtu,” kuliko “tajriba ya mtu binafsi.” “Ushahidi wa hadithi ya mtu binafsi” ni hadithi fupi kuhusu kitu cha ukweli. Hadithi hiini kiini kibaya kwa dai kuhusu matokeo ya matibabu, hata kama hadithi yenyewe ni ya ukweli. Kwa mfano, wakati wa mlipuko wa ugonjwa wa homa ya ndege (mafua ya ndege), watu wengine walioambukizwa na homa ya ndege walipewa dawa iliyoitwa Tamiflu. Ni ukweli kuwa wengine kwa watu hao walipona. Hata hivyo, hadithi hizo za ukweli zilikuwa misingi mibaya kwa dai kuwa Tamiflu inatibu homa ya ndege. Inawezekana kuwa hao watu wangepona bila hiyo dawa.

Somo 3

Misingi mingine mibaya na madai kuhusu matibabu (Sehemu 1)

Kila kitu unachohitaji kutayarisha na kufunza hili somo:

Malengo	Ukurasa 31
Matayarisho	Ukurasa 31
Somo:	
Hatua 1: Pitia somo lililopita	Ukurasa 34
Hatua 2: Soma kwa sauti	Ukurasa 34
Hatua 3: Jadili	Ukurasa 34
Hatua 4: Ongoza tendo	Ukurasa 35
Hatua 5: Simamia mazoezi	Ukurasa 37
Hatua 6: Jaza fomu ya kutathmini somo	Ukurasa 37
Usuli wa somo kwa walimu	Ukurasa 38

Malengo ya Somo 3

Kile wanafunzi wanafaa kujifunza katika somo hili:

Kwa nini hii ni misingi mbaya kwa madai kuhusu madhara ya matibabu:

1. Ni kwa muda gani matibabu yamekuwa yakitumika au watu wangapi wameyatumia
2. Kiasi gani cha fedha inagharamia matibabu au upwa wake

Matayarisho Somo 3 (Dakika 30)

Haya ndiyo wapaswa kufanya kabla somo hili.

Soma mbele

- Soma kurasa za somo hili katika kitabu cha watoto
- Soma kurasa za somo hili katika mwongozo

Kusanya vifaa

Hakikisha una:

- Mwongozo huu
- Fomu ya kutathmini somo
- Vifutio

Hakikisha kila mtu ana:

- Nakala ya kitabu cha watoto
- Vitabu vyao vya mazoezi
- Penseli au kalamu

Hadithi kwa ufupi: ProfesaLinganisha na ProfesaHaki walimzuru Yohana na Julia katika shule yao ya msingi. Yohana na Julia walishakusanya madai kutoka kwa marafiki zao. Hao Profesa walichagua madai hayo mawili kutumia kama mifano. Mifano hiyo ilikuwa kuelezea misingi mibaya mingine ya madai kuhusu matokeo ya matibabu. Kwanza, Profesa hao walitumia dai la Ruth kama mfano. Dai lake lilihusu madawa ya mitishamba. Ya pili, hao Profesa walitumia dai la Ahmed kama mfano. Dai lake lilihusu miwani zake mpya.

Somo 3 (dakika 80)

This is a suggested plan for teaching the lesson.

Walimu	Watoto	Wakati
HATUA 1 Pitia somo lililopita		Dak 10
<ul style="list-style-type: none"> Pitia somo lililopita kwa kuuliza maswali katika ukurasa ufuatao. 	<ul style="list-style-type: none"> Jibu maswali kulingana na maagizo. 	
HATUA 2 Soma kwa sauti		Dak 25
<ul style="list-style-type: none"> Ongoza kusoma kwa sauti kutoka kitabu cha watoto. <i>Kwa njia tofauti za kusoma kwa sauti aangalia ukurasa katika mwongozo huu</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Fungua ukurasa wa 48 katika vitabu vyao na kusoma kwa sauti kulingana na maagizo. 	
<i>Pumziko</i>		Dak 5
HATUA 3 Jadili		Dak 10
<ul style="list-style-type: none"> Jadili hadithi kwa kuuliza maswali yaliyomo ukurasa unaofuatia katika mwongozo huu. Ikibidi, peana mifano ya ziada inayopatikana katika kurasa zinazofuata katika mwongozo huu. 	<ul style="list-style-type: none"> Jibu maswali kulingana na maagizo. 	
HATUA 4 Ongoza tendo		Dak 15
<ul style="list-style-type: none"> Ongoza tendo. Angalia kurasa zinazofuata katika mwongozo huu na ukurasa 57 wa kitabu cha watoto. 	<ul style="list-style-type: none"> Fungua ukurasa wa 57 katika vitabu vyao na kufanya matendo kulingana na maagizo. 	
HATUA 5 Simamia mazoezi		Dak 10

<ul style="list-style-type: none"> • Simamia mazoezi. Wasaidie wanafunzi wanapomaliza mazoezi yao na uongoze kusahihisha mazoezi yao. <p><i>Kwa njia tofauti za kusahihisha angalia ukurasa katika mwongozo huu.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Fungua ukurasa 16 katika vitabu vyao vya mazoezi na maliza mazoezi. 	
<p>HATUA 6 Jaza fomu ya kutathmini</p>		<p>Dak 5</p>
<p>Jaza fomu ya kutathmini somo</p>		

HATUA 1 – Pitia somo lililopita

These are questions and answers for reviewing the previous lesson, with the children.

1. Dai la Sara ni lipi?

- Mavi ya ng'ombe hutibu palipoungua.

2. Kiini chadai la Sara ni kipi?

- Tajriba yake mwenyewe ya kupaka mavi ya ng'ombe palipoungua.

3. Kwa nini dai lake halikuaminika?

- Kiini cha dai lake lilikuwa baya. Kuna uwezekano kuwa palipoungua pangepona bila kuipakia mavi ya ng'ombe.

HATUA 2 – Soma kwa sauti (kitabu cha wanafunzi ukurasa 48)

Maandishi yanaanza ukurasa 48 katika kitabu cha watoto.

Usuli wa ukurasa 53: Watafiti wa afya waligundua kuwa mitishamba mingine ina matokeo mazuri. Kwa mfano, malai/siagi ya pilipili kali sana inapunguza maumivu ya mgongo. Hata hivyo, wamepata kuwa mitishamba mingine yana matokeo madogo au yasiyo mazuri, na mengine yana athari mbaya. Kwa mfano, kutafuna tunda la mtambuu inasababisha sarataniya mdomo. Kuna mitishamba mingi ambayo hayajachunguzwa kwa makini.

Usuli wa ukurasa 55: Watu wengi wanatumia miwani ili waone kwa njia bora zaidi. Wengine, bila miwani, wanang'ang'ana kuona kilicho karibu nao. Wanaona tu vya mbali vizuri. Wengine hawayaoni yaliyo mbali ipasavyo. Hawa ni wa kuona vya karibu tu. Ili miwani imsaidia mtu kuona vizuri, miwani lazima yarekebishwe kulingana na umbali unaoona. Matokeo hayategemei kama miwani ni mpya au ilinunuliwa kwa gharama kubwa.

HATUA 3 – Jadili

Haya ni maswali na majibu ya kupitia somo lililopita, na watoto.

1. Dai na Ruth ni lipi?

- Dai la Ruth lilikuwa kwamba mitishamba yake hutibu magonjwa.

2. Kwa nini dai la Ruth halikuaminika?

- Kiini cha dai la Ruth kilikuwa kwamba watu wengi walishatumia mitishamba kwa muda mrefu. Watu wangapi washatumia matibabu au muda ambao walitumia ni misingi mibaya kwa madai kuhusu matokeo ya matibabu. Kuna

matibabu mengi ambayo watu wemetumia kwa muda mrefu ambayo yana matokeo mengine kuliko vile watu walifikiria – kwa mfano, kupaka mavi ya ng'ombe palipoungua..

3. Dai la Ahmed ni lipi?

- Dai la Ahmed lilikuwa kwamba miwani yake ilikuwa bora kuliko zingine zote.

4. Kwa nini dai la Ahmed halikuaminika?

- Kiini cha dai la Ahmed ilikuwa kwamba miwani yake ilikuwa mpya na iligharimu pesa nyingi kuliko zingine zote. Vile matibabu yako mpya au yalivyogharimu ni viini vibaya kwa madai kuhusu matokeo. Matibabu ya zamani ambayo hayakuwa na gharama kuu yanaweza kuwa mazuri au bora zaidi kuliko matibabu mapya. Ahmed alikuwa anaona vizuri na miwani yake kama vile aonavyo na hizo mpya.

Mifano ya ziada kuwapa wanafunzi, ikibidi

Hii ni mifano ya ziada kusaidia kueleza kile watoto wangejifunza kutoka kwa hadithi. Tumia tu mifani hii ukufikiria inabidi.

Kwa nini muda ambao matibabu umetumiwa au watu wangapi wameyatumiani viini vibaya vya madai kuhusu matokeo ya matibabu:

Dai: “Kuna mchawi katika kijiji cha kina nyanyangu anayetibu magonjwa!Najua kwa sababu watu wengi wamemwendea huyu mchawi wakiwa wagonjwa!”

Matibabu:Kutumia uganga

Matokeo:Kutibu magonjwa

Kiini:Idadi ya watu ambao wamemwendea mchawi wakiwa wagonjwa

Maelezo:Kutumia idadi ya watu ambao wamemwendea huyu mchawi ni kiini kibaya kwa hilo dai.

Kuna uwezekano kuwa uganga hauna matokeo au hauna matokeo mabaya.Dai hili haliaminiki.

Kwa nini gharama ya matibabu au vile ni matibabu mapya ni viini vibaya kwa madai kuhusu matokeo ya matibabu:

Dai: “Kirimu hii inagharimu pesa nyingi! Ukiitumia, ngozi yako itakuwa nyororo kuliko ukitumia kirimu nyingine!”

Matibabu:Kutumia hiyo kirimu

Matokeo:Kuwa na ngozi nyororo zaidi

Kiini:Bei yake

Maelezo:Bei ya kirimu ni kiini kibaya kwa dai hilo. Kuna uwezekano kuwa kirimu zingine zilizo na bei ndogo kuishinda pia ni nzuri kama hiyo au hata ni bora zaidi. Dai hilo haliaminiki.

HATUA 4 – Ongoza tendo(kitabu cha watoto ukurasa57)

Tendo linaanzia ukurasa wa 57 katika kitabu cha watoto.

Maelezo ziada: Andika viini ambavyo watoto wameshajifunza katika ubao.

- Tajriba ya mtu binafsi anayetumia matibabu
- Muda ambao matibabu umetumiwa au idadi ya watu ambao wamiyatumia
- Bei ya matibabu au upya wake

Hatua 12: Waambie watoto wainue mkono kujibu maswali. Hata hivyo, waulize hata wasioinua mkono pia wajibu. Ni muhimu kulijumuisha darasa lote.

Orodha ya madai ya kutumiwa katika tendo

Dai la Rashida: "Nilipokuwa najifunza kuendesha baiskeli, niliomba kofia ya kinga ya rafiki yangu. Baadaye, nikapata nina chawa! Kuvaa kofia ya kinga inakupa chawa!"

Matibabu: Kuvaa kofia ya kinga

Matokeo: Kupata chawa

Kiini: Tajriba ya Rashida mwenyewe kuvaa hiyo kofia ya kinga

Maelezo: Dai haiaminiki. Kofia za kinga nyingi hazina chawa.

Dai la Antoni: "Hizi ndizo aina mpya ya plasta! Zinafanya vidonda vinapona haraka kuliko plasta zinazouzwa katika duka!"

Matibabu: Kuvishwa mojawapo ya hizo plasta mpya

Matokeo: Kufanya kidonda kipone haraka

Kiini: Upya wa hizo plasta

Maelezo: Dai hilo haiaminiki. Kuna uwezekano kuwa vidonda hupona haraka kama au haraka kushinda ukivishwa plasta za zamani. Pia kuna uwezekano kuwa kuvaa plasta mpya au za zamani hazisaidii kidonda kupona haraka.

Dai la Olivia: "Kila mtu anajua kuwa kula karoti kunakufanya uone vizuri usiku usiku!"

Matibabu: Kula karoti

Matokeo: Kuweza kuona vizuri zaidi usiku

Kiini: Idadi ya watu ambao wametumia karoti na kuwezesha kuona vizuri zaidi usiku

Maelezo: Dai hilo haiaminiki. Kuna uwezekano kuwa kula karoti hauna uhusiano na unavyoona vizuri zaidi usiku.

Dai la Rhoda: "Kila mara nipatapo homa, mimi hula kitunguu thumu na napona. Watu wamefanya hivi, kwa hivyo ni matibabu mazuri!"

Matibabu: Kutafuna kitunguu thumu

Matokeo: Kutibu homa

Kiini: Idadi ya wakati ambao watu wametafuna kitunguu thumu kutibu homa

Maelezo: Dai hili haiaminiki. Kuna uwezekano wa kutafuna kitunguu thumu na kusiwe na tofauti katika homa.

Dai la Erik: "Hivi viatu vya kuchezea kandadnda ni bei ghali! Thamani yake yafaa kwa sababu zitaniwezesha kupiga teke kwa nguvu zaidi!"

Matibabu: Kuvaa viatu vya kandanda

Matokeo: Kupiga teke kwa nguvu zaidi

Kiini: Thamani ya bei ya viatu vyenyewe

Maelezo: Dai hili haliaminiki. Kuna uwezekano wa Erik anapiga teke kwa nguvu au kwa nguvu zaidi hata akivaa viatu vyake vya zamani.

Dai la Arnoldi: "Nilikuwa na mafua, lakini nikalala kwa saa moja mchana na baadaye mafua ikapotea! Lazima kuwe kuwa kulala mchana kunatibu mafua!"

Matibabu: Kulala kwa saa moja mchana

Matokeo: Kutibu mafua

Kiini: Tajriba ya Arnoldi mwenyewe

Maelezo: Kuna uwezekano kuwa mafua ya Arnoldi yangeisha hata kama asingelala kwa hiyo saa moja mchana.

HATUA 5 – Simamia mazoezi (kitabu cha mazoezi ukurasa 16)

Watoto waandike majibu katika vitabu vyao vya mazoezi.

Maagizo ya ziada: Wakumbushe watoto kukusanya madai nyuma ya vitabu vyao.

Majibu ya mazoezi katika Somo 3:

ZOEZI 1

1. Kweli **Uongo**
2. **Kweli** Uongo
3. Kweli **Uongo**
4. Kweli **Uongo**
5. **Kweli** Uongo

ZOEZI 2

1. *Dai haliaminiki kwa sababu:* Kiini cha dai hili ni tajriba ya Michael ya kuoga kwa maji ya moto alipokuwa na homa. Kunawezekana kuwa homa ingeisha haraka hivyo hata bila yeye kuoga.
2. *Dai haliaminiki kwa sababu:* Kiini cha dai ni bei ya kahawa. Inawezekana kwamba kahawa inaweza kuwa ya manufaa kwa afya yako au hata bora zaidi, hata kama haina gharama kuu sana kama hiyo.

HATUA 6 – Jaza fomu ya kutathmini somo

Usuli wa Somo la 3 kwa walimu

Mara nyingi, matibabu ya kawaida na ya kidenturi yana matokeo mengine kuliko vile watu wanafikiria. Kwa mfano, mamia ya miaka iliyopita, wakati wa Miaka ya Kati, ilikuwa ni imani ya kawaida kuwa kuwatoa watu damu (kudunga ngozi zao na kuwacha damu itiririke) kungewaponya magonjwa. Leo hii, tuna hakika kuwa matibabu haya yana matokeo mengine kuliko watu walivyofikiria. Hata ingewaua watu. Kwa hivyo, idadi ya watu waliotumia matibabu au muda gani ambao washautumia ni kiini kibaya cha madai kuhusu matokeo ya matibabu.

Upyawamatibabuauthamaniyabeiyakepianikiinikibayachamadaiyamatokeo.

Mara nyingi, matibabu mapya na yenye gharama ya juu kuliko mengine yana matokeo sawa au hata mabaya zaidi. Kwa mfano, madawa mengine ya kusugulia meno ni mapya na ghali kuliko mengine, lakini mengi yao yana matokeo sawa kwa vile mara nyingi. yametengenezwa kwa viambao sawa. Pia, matokeo mengine mabaya hayaonekani hadi muda mrefu baada ya matibabu. Kwa hivyo, hatuwezi kuwa na uhakika kuhusu matokeo mabaya ya matibabu mapya. Kwa mfano, kulikuwa na dawa iliyojulikana kama Vioxx iliyotumiwa kwa maumivu na mamilioni ya watu. Kampuni iliyotengeneza Vioxx iliikuza kila pahali kwa kutumia matangazo. Hata hivyo, watafiti wa afya mwishowe walipata kuwa dawa hiyo ilisababisha afkani/mshtuko wa moyo na kiharusi.

SOMO 4

Misingi mingine mibaya na madai kuhusu matibabu (Sehemu 2)

Kila kitu unachohitaji kutayarisha na kufunza hili somo:

Malengo	Ukurasa x
Matayarisho	Ukurasa x
Somo:	
Hatua 1: Pitia somo lililopita	Ukurasa 43
Hatua 2: Soma kwa sauti	Ukurasa 43
Hatua 3: Jadili	Ukurasa 44
Hatua 4: Ongoza tendo	Ukurasa 45
Hatua 5: Simamia mazoezi	Ukurasa 46
Hatua 6: Jaza fomu ya kutathmini somo	Ukurasa 47
Usuli wa somo kwa walimu	Ukurasa 47

Malengo ya Somo 4

Kile watoto wanafaa kujifunza katika somo hili:

- Kwanini hizi ni jinsi mbaya ya madai ya matibabu:
 1. Mwenye kuuza tiba kusema kitu juu yake
 2. Mtaalam amesema kitu juu ya tiba

Matayarisho ya Somo 4(dakika 20)

Unachofaa kufanya kabla somo hilo.

Soma mbele

- Soma kurasa za somo hili katika vitabu vya watoto
- Soma kurasa za somo hili katika mwongozo

Kusanya vifaa

Hakikisha una:

- Mwongozo huu
- Fomu ya kutathmini somo hili
- Vifutio

Hakikisha kuwa kila mtoto ana:

- Nakala ya kitabu cha watoto
- Vitabu vyao vya mazoezi
- Penseli au kalamu

Hadithi kwa ufupi:Yohana na Julia wanakutana na Profesa Linganisha na Profesa Usawa sokoni. Yohana na Julia wamekusanya madai kutoka kwa watu huko sokoni. Hao Profesa wanachagua madai matatu ya kutumia kama mifano kueleza viini vingine viwili vya madai kuhusu matokeo ya matibabu. Kwanza, Profesa hao wanatumia madai ya Bw. Mwaka na Bi. Nantaba kama mifano. Dai la Bw. Mwaka ni kuhusu ndizi na la Bi. Nantaba Ni kuhusu maembe. Ya pili, hao Profesa wanatumia dai la Bi. Namuli kama mfano. Dai la Bi. Namuli ni kuhusu mashini ndogo ya stima.

Somo 4(dakika 80)

This is a suggested plan for teaching the lesson.

Walimu	Watoto	Wakati
HATUA 1 Pitia somo lililopita		Dak 10-
<ul style="list-style-type: none"> Pitia somo lililopita kwa kuuliza maswali ya ukurasa unaofuata. 	<ul style="list-style-type: none"> Jibu maswali unavyoagizwa. 	
HATUA 2 Soma kwa sauti		Dak 25
<ul style="list-style-type: none"> Ongoza kusoma kwa sauti kutoka kitabu cha watoto. <i>Kwa njia tofauti za kusoma kwa sauti aangalia ukurasa katika mwongozo huu</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Fungua ukurasa wa62 katika vitabu vyao na kusoma kwa sauti kulingana na maagizo. 	
<i>Pumziko</i>		Dak 5
HATUA 3 Jadili		Dak 10
<ul style="list-style-type: none"> Jadili hadithi kwa kuuliza maswali yaliyomo ukurasa unaofuatia katika mwongozo huu. Ikibidi, peana mifano ya ziada inayopatikana katika kurasa zinazofuata katika mwongozo huu. 	<ul style="list-style-type: none"> Jibu maswali kulingana na maagizo. 	
HATUA 4 Ongoza tendo		Dak 15
<ul style="list-style-type: none"> Ongoza tendo. Angalia kurasa zinazofuata katika mwongozo huu na ukurasa 73 wa kitabu cha watoto. 	<ul style="list-style-type: none"> Fungua ukurasa wa73 katika vitabu vyao na kufanya matendo kulingana na maagizo. 	
HATUA 5 Simamia mazoezi		Dak 10

<ul style="list-style-type: none"> • Simamia mazoezi. Wasaidie wanafunzi wanapomaliza mazoezi yao na uongoze kusahihisha mazoezi yao. <p><i>Kwa njia tofauti za kusahihisha angalia ukurasa katika mwongozo huu.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Fungua ukurasa 20 katika vitabu vyao vya mazoezi na maliza mazoezi. 	
HATUA Jaza fomu ya kutathmini 6		Dak 5
Jaza fomu ya kutathmini somo		

HATUA 1 – Pitia somo lililopita

Haya ni maswali na majibu ya kupitia somo lililopita, na watoto.

1. Dai la Ruth ni lipi?

- Dai la Ruthni kuwa mitishamba yake hutibu magonjwa.

2. Kwa nini dai la Ruthhalikuwa linaaminika?

- Kiini cha dai la Ruth ilikuwa kuwa watu wengi walishatumia mitishamba yenyewe kwa muda mrefu. Idadi ya watu ambao washatumia matibabu au muda ambao watu wengi washaitumia ni misingi mibaya ya madai kuhusu matibabu. Kuna matibabu mengi ambayo yametumiwa na watu wengi kwa muda mrefu yaliyo na matokeo mengine kuliko yanayofikiriwa na watu – kwa mfano, kupaka mavi ya ng'ombe palipoungua.

3. Dai la Ahmed lilikuwa nini?

- Dai la Ahmed lilikuwa kwamba miwani yake ilikuwa bora kuliko miwani zingine.

4. Kwa nini dai la Ahmed halikuaminika?

- Kiini cha dai la Ahmed kilikuwa kwamba miwani yake ilikuwa mpya na bei ghali kuliko miwani zingine. Upya wa matibabu au bei yake ni misingi mibaya ya madai kuhusu matokeo yya matibabu. Matibabu ya zamani yenye bei ndogo yanaweza kuwa nzuri au hata bora zaidi kuliko matibabu mpya. Ahmed aliona vizuri vile aliona na hizo mpya.

HATUA 2 – Soma kwa sauti (kitabu cha watoto ukurasa 62)

Maandishi yanaanza ukurasa 62 katika kitabu cha watoto.

Usuli wa ukurasa 67: Ndizi zina virutubishi vya potasiamu na vinyuzi. Zote zinaweza kuwa bora kwa afya yako. Pia zina vitamini B6 na vitamini A ambayo mwili wako waihitaji. Maembe ina vinyuzi na vitamin A, C na vitamin zingine muhimu. Kwa hivyo twasema kuwa kula ndizi na maembe ni bora kwa maisha yako kwa njia tofauti.

Usuli wa ukurasa 69: Usuli: Watafiti wa afya wamechunguza mashini kama hizi na kupata kuwa hawazuii mbu kumfikia mtu na, kwa hivyo, hazikuingi kupata malaria.

Maelezo ukurasa 70: Madai ya mabingwa yaaminika kama kiini chake ni ulinganishaji wa haki na watu wengi, vile watoto watajifunza katika upande unaofuata kwenye kitabu.

HATUA 3 – Jadili

Haya ni maswali na majibu ya kupitia yale mlisoma kwa sauti, na watoto.

1.Dai la Bw. Mwaka ni lipi?

- Ndizi ni bora kwa afya yako kuliko maembe.

2.Dai la Bi. Nantaba ni lipi?

- Maembe ni bora kwa afya yako kuliko ndizi.

3.Kwa nini madai ya Bw. Mwaka na Bi. Nantaba hayaaminiki?

- Kiini cha madai yao ni wauzaji wa matunda yenyewe ndiyo wanasema kitu juu yao. Anayeua matibabu atapata pesa zaidi kama watu wakiamini kuwa matibabu yana matokeo mazuri. Hiyo ndiyo yaweza kuwa sababu yake kudai kuwa hayo matibabu yana matokeo mazuri, kama inafanya hivyo au la.

4.Dai la Bi. Namuli ni lipi?

- Bi. Namuli alidai kuwa mashini yake ndogo ya stima inawazuia watu kupata malaria.

5.Kwa nini dai la Bi. Namuli haliaminiki?

- Kiini cha dai la Bi. Namuli lilikuwa kilichosemwa na bingwa. Hiki ni kiini kibaya cha dai hilo. Kwa mfano, kama dai la bingwa kuhusu matokeo ina kiini cha tajriba yake mwenyewe akitumia matibabu, basi dai lake haliaminiki nan i kiini kibaya cha mtu mwengine kudai kuhusu matokeo yake.

Mifano ziada ya kuwapa watoto, ikibidi

Hii ni mifano ya ziada ya kusaidia kueleza kile watoto wangejifunza kutoka kwenye hadithi. Tumia tu mifano hii ukiona inabidi.

Kwa nini kile mtu anayeua matibabu anachokisema kukihusu ni kiini kibaya cha madai kuhusu matokeo ya matibabu.

Dai: “Sabuni hii itafanya ngozi yako iwe laini zaidi! Aliyeniuzia aliniambia hivyo!”

Matibabu: Kutumia hiyo sabuni

Matokeo: Kuwa na ngozi laini zaidi

Kiini: Kile kilichosemwa kuhusu sabuni na aliyekuwa anauza

Maelezo: Kile kilichosemwa juu ya sabuni na aliyekuwa akiiuza ni kiini kbaya cha dai. Inawezekana kuwa huyo mtu anasema ili atengeneze pesa zaidi. Dai hilo haliaminiki.

Kwa nini kile bingwa anasema kuhusu matibabu ni kiini kibaya cha madai kuhusu matokeo ya matibabu.

Dai: “Mtaalamu wa mitishamba aliniambia kuwa hii chai itanitibu misuli yangu inayouma. Lazima iwe ukweli kwani yeye ni mtaalamu wa chai! Alisema ana uhakika kwa sababu watu wameinywa hiyo chai kwa maumivu ya misuli kwa miaka mingi.”

Matibabu: Kunywa hiyo chai ya mitishamba

Matokeo: Kumaliza maumivu ya misuli

Kiini:Kilichosemwa na huyo mtaalamu

Maelezo:Kilichosemwa na mtaalamu ni kiini kibaya cha dai. Kiini chake kilikuwa muda ambao watu wametumia chai kwa maumivu ya misuli. Inawezekana kuwa hiyo chai haina matokeo yoyote kwa maumivu ya misuli. Pia inawezekana kuwa chai yenyewe ina matokeo mabaya. Dai haliaminiki.

HATUA 4 – Ongoza tendo (kitabu cha watoto ukurasa 73)

Tendo linaanza ukurasa 73 wa kitabu cha watoto.

Maagizo ya ziasa:Andika viini ambavyo watoto wamejifunza ubaoni:

- Tajriba ya mtu mwenyewe akitumia matibabu
- Muda ambao matibabu yashatumiwa au idadi ya watu ambao washayatumia
- Bei ya matibabu au upya wa matibabu
- Kuwa anayeyauza matibabu anasema kitu kuihusu
- Kuwa bingwa wa hicho kitu anasema kitu kuhusu matibabu

Hatua 5:Ni muhimu kulihusisha darasa zima.

Orodha ya madai kwa tendo

Dai la Alexandra: “Kula nyama zaidi itakufanya uwe mwenye nguvu zaidi na mwerevu zaidi! Niliisikia kutoka kwa muuza nyama!”

Matibabu:Kula nyama zaidi

Matokeo:Kuwa na nguvu zaidi na mwerevu zaidi

Kiini:Kile muuza nyama alimwambia Alexandra

Maelezo:Dai hili haliaminiki. Inawezekana kuwa muuza nyama anasema haya ili auze nyama nyingi zaidi na apate pesa zaidi.

Dai la Kate: “Ukiwa na maumivu ya kichwa, unafaa kuweka taweli katika maji baridi, halafu iweke taweli kichwani mwako! Itapunguza maumivu! Watu wengi huyafanya haya!”

Matibabu:Kuweka taweli kwenye maji baridi halafu kichwani mwako

Matokeo:Kutuliza maumivu ya kichwa

Kiini:Idadi ya watu ambao wametumia matibabu

Maelezo:Dai haliaminiki. Inawezekana kuwa kuweka taweli ndani ya maji baridi kasha kichwani mwako hakuna matokeo yoyote kwa maumivu yako ya kichwa.

Dai la Patrick: “Kula chokoleti inaponyesha maumivu ya kichwa! Najua kwa sababu nilijaribu kula chokoleti nilipokuwa naumwa na kichwa na maumivu yakapotea haraka sana!”

Matibabu:Kula chokoleti

Matibabu:Kumaliza maumivu ya kichwa

Kiini:Tajriba ya Patrick ya kula chokoleti

Maelezo:Dai haliaminiki. Inawezakuwa maumivu ya kichwa ya Patrick yangeisha haraka hata kama asingekula chokoleti.

Dai la Agnes: “Kutafuna majani ya chai kunamaliza maumivu ya tumbo! Mtaalamu wa mitishamba aliniambia na yeye ni mtaalamu wa matibabu ya aina hii! Mtaalamu alisema kuwa kwamuda mrefu, watu wametafuna majani ya chai kwa maumivu ya tumbo!”

Matibabu:Kutafuna majani ya chai

Matibabu:Kupunguza maumivu ya tumbo

Kiini:Kilichosemwa na mtaalamu wa mitishamba kuhusu kutafuna majani ya chai

Maelezo:Dai haliaminiki. Dai la mtalaamu inaegemea muda ambao watu wametafuna majani ya chai kwa maumivu ya tumbo. Inawezekana kuwa kutafuna majani ya chai hakuleti matokeo yoyote hata ikiwa watu washafanya hivyo kwa muda mrefu.

Dai la Ali: “Haya maziwa yatakufanya uwe na nguvu zaidi kuliko maziwa mengine! Na ni ya bei ghali!”

Matibabu: Kunywahiyomaziwa

Matokeo:Kuwa na nguvu zaidi

Kiini:Bei ya maziwa

Maelezo:Dai hili haliaminiki. Inawezekana kuwa kunywa maziwa mengine kunaweza kukufanya uwe na nguvu au hata zaidi.

HATUA 5 – Simamia mazoezi(kitabu cha mazoezi ukurasa 20)

Watoto wanatarajiwa kuandika majibu katika vitabu vyao vya mazoezi.

Maagizo ziada:Wakumbushe watoto wakusanye madai nyuma ya vitabu vya mazoezi.

Majibu ya mazoezi ya Somo la 4:

ZOEZI 1

1. **Kweli** Uongo
2. **Kweli** Uongo
3. **Kweli** Uongo
4. **Kweli** Uongo

ZOEZI 2

1. *Dai haliaminiki kwa sababu:*Kiini ni kwamba wanaouza matibabu walisema kitu yake. Hiki ni kiini kibaya cha dai hili.
2. *Dai haliaminiki kwa sababu:*Kiini ni kuwa mtaalamu alisema kitu kuhusu matibabu hayo. Hiki ni kiini kibaya cha dai.

HATUA 6 – Jaza fomu ya kutathmini somo

Usuli wa Somo 4 kwa walimu

Watu wanaouza matibabu hutoa madai mengi kuhusu matokeo. Ni lazima kila mara ujiulize kama kiini cha madai hayo ni mazuri au mabaya. Ni rahisi kupotoshwa kwa sababu unafikiri kuwa kama matibabu inauzwa na watu wengi wanailipia, lazima ilifanyia kipimo toshelezi. Madai kuhusu matibabu kama haya yanaweza kuonekana kama maelezo ya kinachotolewa dai, na kumbe ni madai tu kama mengine.

Watu wanaouza matibabu wana sababu kadha. Sababu ina maana ya kitu kitakachowafaidi. Wana upendeleo kwa matibabu wanayouza kuwasaidia wateja wao. Hata hivyo, wana sababu ya kujichumia pesa. Hizi sababu mbili zinashindana. Inaitwa mgongano wa sababu. Saa zingine, wakati mwuzaji ana mgongano wa sababu, wao hutoa madai yasiyoaminika kuhusu matokeo kwa sababu ya mgongano.

Wataalamu pia saa zingine hutoa madai yasiyoaminika. Kwa mfano, madaktari na wataalamu wengine wamesema kuwa kupumzika kitandani kwa muda mrefu inafaa kwa magonjwa mengi tofauti, kama afkani na maumivu ya mgongo. Wataalamu wengine hawakubaliani. Watafiti wa afya walipata kuwa matokeo mazuri ya matibabu haya si mazuri vile. Walipata kuwa haya matibabu hayakuwa na matokeo mazuri hata kidogo kwa kesi zingine. Kuongezea, walipata kuwa kupumzika kwa muda mrefu unaeza kuwa na matokeo mabaya. Mara nyingi, wataalamu hawakubaliani kuhusu matokeo ya matibabu. Wote ni wataalamu, lakini si wote wanaweza kuwa sawa.

SOMO 5

Kulinganisha matibabu

Kila kitu unachohitaji kutayarisha na kufunza hili somo:

Malengo	Ukurasa 49
Matayarisho	Ukurasa 49
Somo:	
Hatua 1: Pitia somo lililopita	Ukurasa 52
Hatua 2: Soma kwa sauti	Ukurasa 52
Hatua 3: Jadili	Ukurasa 52
Hatua 4: Ongoza tendo	Ukurasa 53
Hatua 5: Simamia mazoezi	Ukurasa 53
Hatua 6: Jaza fomu ya kutathmini somo	Ukurasa 54
Usuli wa somo kwa walimu	Ukurasa 54

Malengo ya Somo 5

Kile watoto wanafaa kujifunza katika somo hili:

- Chanzo cha lazima kwa wataalamu wa afya kulinganisha tiba moja na nyingine au kukosa tiba.

Matayarisho ya Somo(dakika 20)

Unachofaa kufanya kabla somo hilo.

Soma mbele

- Soma kurasa za somo hili katika vitabu vya watoto
- Soma kurasa za somo hili katika mwongozo

Kusanya vifaa

Hakikisha una:

- Mwongozo huu
- Fomu ya kutathmini somo hili
- Vifutio

Hakikisha kuwa kila mtoto ana:

- Nakala ya kitabu cha watoto
- Vitabu vyao vya mazoezi
- Penseli au kalamu

Hadithi kwa ufupi:Yohana na Julia wanaizuru ofisi ya hao Profesa katika chuo kikuu. Hao Profesa wanaanza kuwafunza Yohana na Julia kuhusu madai ya kuaminika, yanayotegemea utafiti wa afya. Hao Profesa wakaanza kuwaeleza kile utafiti wa afya lazima ufanye ili kupata mengi kuhusu matokeo ya matibabu. Kwanza, lazima waligeuze dai lolote kuhusu matibabu liwe swali. Ya pili, lazima walinganishe matibabu kwa matibabu mengine au na bila matibabu.Hiyo inamaanisha lazima wapeane matibabu moja kwa kikundi kimoja cha watu na matibabu tofauti au kutopeaana matibabu yoyote kwa kikundi tofauti cha watu. Ya tatu, lazima wapime kilichofanyika na kulinganisha kilichofanyika katika hivyo vikundi tofauti.

Somo 5(dakika 80)

This is a suggested plan for teaching the lesson.

Walimu	Watoto	Wakati
HATUA 1 Pitia somo lililopita		Dak 10-
<ul style="list-style-type: none"> Pitia somo lililopita kwa kuuliza maswali ya ukurasa ufuatao. 	<ul style="list-style-type: none"> Jibu maswali kulingana na maagizo. 	
HATUA 2 Soma kwa sauti		Dak 25
<ul style="list-style-type: none"> Ongoza kusoma kwa sauti kutoka kitabu cha watoto. <i>Kwa njia tofauti za kusoma kwa sauti aangalia ukurasa katika mwongozo huu</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Fungua ukurasa wa 80 katika vitabu vyao na kusoma kwa sauti kulingana na maagizo. 	
<i>Pumziko</i>		Dak 5
HATUA 3 Jadili		Dak 10
<ul style="list-style-type: none"> Jadili hadithi kwa kuuliza maswali yaliyomo ukurasa unaofuatia katika mwongozo huu. Ikibidi, peana mifano ya ziada inayopatikana katika kurasa zinazofuata katika mwongozo huu. 	<ul style="list-style-type: none"> Jibu maswali kulingana na maagizo. 	
HATUA 4 Ongoza tendo		Dak 15
<ul style="list-style-type: none"> Ongoza tendo. Angalia kurasa zinazofuata katika mwongozo huu na ukurasa 93 wa kitabu cha watoto. 	<ul style="list-style-type: none"> Fungua ukurasa wa 93 katika vitabu vyao na kufanya matendo kulingana na maagizo. 	
HATUA 5 Simamia mazoezi		Dak 10

<ul style="list-style-type: none"> • Simamia mazoezi. Wasaidie wanafunzi wanapomaliza mazoezi yao na uongoze kusahihisha mazoezi yao. <i>Kwa njia tofauti za kusahihisha angalia ukurasa katika mwongozo huu.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Fungua ukurasa 26 katika vitabu vyao vya mazoezi na maliza mazoezi. 	
HATUA Jaza fomu ya kutathmini 6		Dak 5
Jaza fomu ya kutathmini somo		

HATUA 1 – Pitia somo lililopita

Haya ni maswali na majibu ya somo lililopita, na watoto.

1. Dai la Bw. Mwaka lilikuwa lipi?

- Kuwa ndizi ni bora kwa afya yako kuliko maembe.

2. Dai la Bi. Nantaba ni lipi?

- Kuwa maembe ni bora kwa afya yako kuliko ndizi.

3. Kwa nini madai Bw. Mwaka na Bi. Nantaba hayaaminiki?

- Kiini cha madai kilikuwa watu wanaouza matunda kusema kitu juu yake. Anayeua matibabu atapata pesa nyingi zaidi watu wakiamini kuwa matokeo yana matokeo mazuri. Hii inaweza kuwa sababu ya kuwa huyo mtu anadai kuwa matibabu hayo yana matokeo mazuri, ikiwa ni kweli au la.

4. Dai la Bi. Namuli lilikuwa lipi?

- Bi. Namuli alidai kuwa mashini yake ndogo ya stima yawazuia watu kupata maleria.

5. Kwa nini dai la Bi. Namuli halikuaminika?

- Kiini cha dai la Bi. Namuli kilikuwa kile mtaalamu alisema. Hiki ni kiini kibaya cha dai. Kwa mfano, kama dai la mtaalamu kuhusu matokeo inaegemea tajriba ya mtu binafsi kutumia matibabu, dai la mtaalamu huyo haliaminiki na ni kiini kibaya cha dai la mtu mwengine kuhusu matokeo.

HATUA 2 – Soma kwa sauti (kitabu cha watoto ukurasa 80)

Maandishi yanaanza ukurasa 80 katika kitabu cha watoto.

Usuli wa ukurasa 92: Usuli: Watafiti wamelinganisha watu wanaolalachini ya neti zilizonyunyiziwa dawa ya kuua wadudu kwa watu ambao hawalali chini ya neti au wanaolala chini ya neti zisizonyunyiziwa dawa. Neti zilizonyunyiziwa dawa ya kuua wadudu zina uwezo mkuu wa kupunguza idadi ya watoto wanaopata malaria na kufa kutokana na malaria.

HATUA 3 – Jadili

Haya ni maswali na majibu za kufanya marudio ya uliyosoma kwa sauti, pamoja na watoto.

1. Ni hatua gani ya kwanza ambayo watafiti wa afya huchukua ili kuchunguza zaidi kuhusu matokeo ya matibabu?

- Huguza dai kuwa swali la utahini.

2. Ni matibabu gani ambayo watafiti wa afya wanalinganisha kwa kutumia mashini ya Bi. Namuli?

- Kutumia mashini kama stima imezimwa, ambayo ni sawa na kutotumia mashini.

3. Watafiti wa afya walipataje?

- Walipata kuwa mashini yenyewe haikuwa na matokeo muhimu.

4. Watafiti wa afya walipataje kuhusu matokeo ya kulala chini ya neti za mbu?

- Walipata kuwa iliwazuia watu kupata malaria kama neti zilinyunyiziwa dawa za kuuwa wadudu.

HATUA 4 – Ongoza tendo(kitabu cha watoto ukurasa93)

Tendo linaanza ukurasa wa 93 katika kitabu cha watoto.

Tendo Sehemu 1

Hatua 2: Sema, “Nyanya,” au, “Viazi.” Andika "Nyanya" na "Viazi" kwenye sehemu tofauti za ubao.

Maelezo hatua 11:Bila kulinganisha matibabu (kuweka mikono yako nyuma ya masikio yako) kwa matibabu mengine, huwezi kupata mengi kuhusu matokeo. Kwa mfano, inawezekana kuwa watoto zaidi wangesikia neno hilo kama wasingeweka mikono yao nyuma ya masikio yao.

Tendo Sehemu 2:

Hatua:Watoto wabaki katika madawati yao.Gawa darasa kwa vikundi viwili kati ya walio mbele na walio nyuma ya darasa. Waliopo mbele ya darasa ni Kikundi 1.

Hatua 3:Sema “Kuomba,” au, “Kuimba.” Andika "Kuimba" na "Kuomba" katika sehemu mbili za ubao.

Maelezo hatua 14: Maelezo: Baada ya kulinganisha, ulipata kuwa matibabu (kuweka mikono yako nyuma ya masikio yako) inakusaidia kusikia vizuri zaidi, haileti tofauti yoyote au inakuzuia kusikia vizuri. Hata hivyo, huwezi kuwa na uhakika kuwa uliyopata ndiyo matokeo ya matibabu kwa vile ulinganisho haukuwa wa haki na ulikuwa mdogo sana. Watoto wastajifunza zaidi kuhusu haya katika masomo mawili yanayofuatia.

HATUA 5 – Simamia mazoezi(kitabu cha mazoezi ukurasa 26)

Watoto wanafaa kuandika majibu katika vitabu vyao vya mazoezi.

Maagizo ya ziada:Wakumbushe watoto wakusanye madai nyuma ya vitabu vyao. Vya mazoezi.

Majibu ya mazoezi ya Somo 5:

ZOEZI 1

1. Dai la kuaminika ni dai lenye kiini kizuri.
2. Kulinganisha matibabuni kuangalia tofauti kati ya matibabu mawili au zaidi.
3. Kupima ni kuangalia kitu kinatoshaje au ni cha idadi gani.

ZOEZI2

1. Wapime kwa saa Waulize
2. Shika vichwa vyao Wanuse
3. Waulize Waangalie

ZOEZI3

Watu wangapi walikuwa na malaria katika kila kikundi?

Kikundi A: 5kati ya 20

Kikundi B: 11kati ya 20

Tofaut gani ilikuwa kati ya vikundi?

Kulikuwa na watu6walio na malaria kati ya watu 20 katika Kikundi **B**.

Watu wangapi walikuwa na malaria katika kila kikundi?

Kikundi A: 17kati ya 50

Kikundi B: 25kati ya 50

Tofauti gani ilikuwa kati ya vikundi?

Kulukuwa na watu8zaidi waliokuwa na malaria kati ya watu 50 katika Kikundi **B**.

HATUA 6 – Jaza fomu ya kutathmini somo

Usuli wa Somo la 5 kwa walimu

Haiwezekani kujua matokeo ya matibabu bila kuilinganisha na kitu chengine. Mara nyingi, watafiti wa afya hulinganisha kinachotendeka kwa kikundi kimoja cha watu wanaotumia matibabu hayo kwa kikundi chengine cha watu ambao hawakutumia matibabu hayo. Mara nyingine, walio kwenye kikundi chengine hupewa matibabu tofauti.

Kwa mfano, kabla watafiti wa afya kulinganisha kutumia mitishamba inayoitwa valerian na kutoitumia, haikuwezekana kamwe kuwa na uhakika matokeo yake. Watu wengine waliamini kuwa valerian ingesaidia kulala vizuri kama ulikuwa na shida ya kulala. Dai hili lilitokana na tajriba ya watu binafsi. Mwishowe, watafiti wa afya walilinganisha kutumia valerian na kutumia matibabu yaliyofanana na kuwa na harufu sawa na valerian, lakini hayakuwa na viungo vitumikavyo. Matibabu bandia kama haya yanaitwa

'placebo'. Walipeana valerian kwa kikundi kimoja cha watu na kupeana placebo kwa kikundi chengine. Kisha wakalinganisha kilichotendeka katika kila kikundi wakapata kuwa hakukuwa na tofauti kubwa au hakukuwa na tofauti yoyote. Walipata kuwa valerian haikuwa na matokeo yoyote au matokeo madogo katika vile mtu alilala ikilinganishwa na matokeo ya placebo.

Kabla watafiti wa afya hawajalinganisha, lazima wawe na swali la kitafiti. Hutengeneza maswali ya kitafiti kwa kugeuza madai kuwa maswali. Kwa mfano, waligeuza dai kuwa valerian inakusaidia kulala vizuri zaidi kuwa swali kuhusu kama inafanya hivyo. Sayansi na utafiti, zote huanza na kuuliza kama kinachoaminiwa na watu ni sawa, hata kama kile kinachoaminiwa na wanasayansi na watafiti. Hatua inayofuatia ni kuchunguza kwa makini ili kutafuta mengine zaidi, ili tuwe na uhakika zaidi kama hiyo imani ni sawa au uongo.

SOMO 6

Kulinganisha haki ya matibabu

Kila kitu unachohitaji kutayarisha na kufunza hili somo:

Malengo	Ukurasa 57
Matayarisho	Ukurasa 57
Somo:	
Hatua 1: Pitia somo lililopita	Ukurasa 60
Hatua 2: Soma kwa sauti	Ukurasa 60
Hatua 3: Jadili	Ukurasa 61
Hatua 4: Ongoza tendo	Ukurasa 62
Hatua 5: Simamia mazoezi	Ukurasa 63
Hatua 6: Jaza fomu ya kutathmini somo	Ukurasa 63
Usuli wa somo kwa walimu	Ukurasa 63

Malengo ya Somo 6

Kile watoto wanafaa kujifunza katika somo hili:

- Kufafanua maana ya kulinganisha matibabu kwa hali
- Sababu ya watafiti wa kiafya kuhitajika kuwa na haki wakilinganisha matibabu tofauti
- Jinsi watafiti wa kiafya wanapaswa kuwa na haki wakilinganisha matibabu tofauti

Matayarishoya Somo 6(dakika 20)

Unachofaa kufanya kabla somo hilo.

Soma mbele

- Soma kurasa za somo hili katika vitabu vya watoto
- Soma kurasa za somo hili katika mwongozo

Kusanya vifaa

Hakikisha una:

- Mwongozo huu
- Fomu ya kutathmini somo hili
- Vifutio

Hakikisha kuwa kila mtoto ana:

- Nakala ya kitabu cha watoto
- Vitabu vyao vya mazoezi
- Penseli au kalamu

Hadithi kwa ufupi: Hao Profesa wanawapata Yohana na Julia uwanjani katika kijiji chao. Yohana na Julia wamewakusanya marafiki 10. Hao wanawafunza Yohana na Julia zaidi kuhusu utafuti wa afya. Wanalinganisha pamoja, ili Yohana na Julia wajifunze kwa nini na vile watafiti wa afya lazima wawe na haki wanapolinganisha matibabu. Swali lao la utafiti ni: Kama kunywa sharubeti kabla ya kukimbia huwapa watu wengi zaidi maumivu ya tumbo ikilinganishwa na kunywa maji?

Somo 6(dakika 80)

Huu ni mpango uliopendekezwa wa kufunzia somo hili.

Walimu	Watoto	Wakati
HATUA 1 Pitia somo lililopita		Dak 10-
<ul style="list-style-type: none"> Pitia somo lililopita kwa kuuliza maswali katika ukurasa ufuatao. 	<ul style="list-style-type: none"> Jibu maswali kulingana na maagizo. 	
HATUA 2 Soma kwa sauti		Dak 25
<ul style="list-style-type: none"> Ongoza kusoma kwa sauti kutoka kitabu cha watoto. <i>Kwa njia tofauti za kusoma kwa sauti aangalia ukurasa katika mwongozo huu</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Fungua ukurasa wa 100 katika vitabu vyao na kusoma kwa sauti kulingana na maagizo. 	
<i>Pumziko</i>		Dak 5
HATUA 3 Jadili		Dak 10
<ul style="list-style-type: none"> Jadili hadithi kwa kuuliza maswali yaliyomo ukurasa unaofuatia katika mwongozo huu. Ikibidi, peana mifano ya ziada inayopatikana katika kurasa zinazofuata katika mwongozo huu. 	<ul style="list-style-type: none"> Jibu maswali kulingana na maagizo. 	
HATUA 4 Ongoza tendo		Dak 15
<ul style="list-style-type: none"> Ongoza tendo. Angalia kurasa zinazofuata katika mwongozo huu na ukurasa 119 wa kitabu cha watoto. 	<ul style="list-style-type: none"> Fungua ukurasa wa 119 katika vitabu vyao na kufanya matendo kulingana na maagizo. 	
HATUA 5 Simamia mazoezi		Dak 10

<ul style="list-style-type: none"> • Simamia mazoezi. Wasaidie wanafunzi wanapomaliza mazoezi yao na uongoze kusahihisha mazoezi yao. <p><i>Kwa njia tofauti za kusahihisha angalia ukurasa katika mwongozo huu.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Fungua ukurasa 32 katika vitabu vyao vya mazoezi na maliza mazoezi. 	
<p>HATUA Jaza fomu ya kutathmini 6</p>		<p>Dak 5</p>
<p>Jaza fomu ya kutathmini somo</p>		

HATUA 1 – Pitia somo lililopita

Haya ni maswali na majibu ya kupitia somo lililopita, na watoto.

1. Hatua ya kwanza ambayo watafiti wa afya huchukua kutafuta zaidi kuhusu matokeo ya matibabu ni nini?

- Wanageuza dai kuwa swali la utafiti.

2. Ni matibabu gani ambayo watafiti wa afya wanalinganisha na kutumia mashini ya Bi. Namuli?

- Kutumia mashini ikiwa imezimwa, ambayo ni sawa na kutotumia mashini.

3. Watafiti wa afya walipataje?

- Walipata kuwa hiyo mashini haikuwa na matokeo yoyote ya muhimu.

4. Wafiti wa afya walipataje kuhusu matokeo ya kulala ndani ya neti ya kuzuia mbu?

- Walipata kuwa ilizua watu kupata malaria kama neti zilinyunyiziwa na kiuwa wadudu.

HATUA 2 – Soma kwa sauti (kitabu cha watoto ukurasa 100)

Maandishi yanaanza ukurasa 100 katika kitabu cha watoto.

Maelezo ukurasa 106: Baadaye katika hadithi, hao Profesa wanatumia kile Yohana, Julia na marafiki zao wanajibu ili kueleza tatizo ambalo linaweza kufanya ulinganisho unaweza kutokuwa wa haki. Hili swali la kujadiliwa liko hapa ili watoto wa darasa wakumbuke kile Yohana, Julia na marafiki zao walijibu. **Maagizo:** waambie watoto darasani mwako wajibu maswali ya Profesa Linganisha.

Maelezo ukurasa 107: Katika utafiti wa afya, “kutokuwa na haki” ni pale kuna tofauti muhimu kati ya vikundi vya watu wanaolinganishwa au vile wanavyotendewa, vile wanapata matibabu yao ama vile kinachowafanyikia kinapimwa.

Maelezo ukurasa 110: Katika somo lijalo, watoto watajifunza kuhusu kupata kitu kibahati katika ulinganisho ulio mdogo sana. “Kibahati” haina maana sawa ukizungumzia kuhusu kuchagua kitu kama wakati unazungumzia kupata kitu.

HATUA 3 – Jadili

Haya ni maswali na majibu ya kurudia ulichosoma kwa sauti, na watoto.

1. Ulinganisho wa haki wa matibabu ni nini?

- Ni ulinganisho ambao tofauti yake muhimu pekee kati ya vikundi ni matibabu yanayolinganishwa.

2. Ni tatizo gani linaweza kufanya ulinganisho uwe usio na haki?

- Watu kuchagua nani anapewa matibabu gani.

3. Yohana, Julia na hao Profesa walitatuaje tatizo la kwanza?

- Walirusha senti juu kuchagua nani angepewa sharubati na nani angepewa maji. Kwa kufanya hivi, vikundi vilifanana zaidi kwa vile kila mmoja wao walikuwa na nafasi sawa ya kupata sharubeti.

4. Ni tatizo gani la pili linaloweza kufanya ulinganisho usiwe wa haki?

- Watu wakijua matibabu waliyopata.

5. Yohana, Julia na hao Profesa walitatuaje tatizo la pili?

- Profesa Linganisha alichanganya poda kwa maji ikafanya hicho kinywaji kuonekana na kuwa na ladha ya sharubeti. Hivi, marafiki walioinywa hawakujua kama wanakunywa sharubati yenyewe. Kumbuka kuwa, watoto wote walidhani kuwa kunywa sharubeti kabla kukimbia huwapa watu wengi maumivu ya tumbo ikilinganishwa na kunywa maji. Kwa hivyo, wangepata aliyepata nini, wale walikunywa sharubeti wangepata maumivu ya tumbo zaidi. Kuna uwezekano wa wengine kusema walipata maumivu ya tumbo kwa sababu walifikiria wangepata.

Mifano ziada kuwapatia watoto, ikibidi

Hii ni mifano ya ziada ya kusaidia kueleza kile ambacho watoto wangepata kutoka kwa hadithi hiyo. Tumia tu mifano hii ukidhani inabidi.

Kwa nini mtu anayechagua watu wanaoenda kwa vikundi tofautii inaweza kufanya ulinganisho usiwe wa haki

Swali la utafiti: Kucheza densi angaa mara moja kwa wiki huwafanya watu kuwa na furaha ikilinganishwa na kutocheza densi kabisa?

Vile watafiti walitengeneza vikundi: Wanawawacha watu wachague kama wanataka kucheza densi. Watu wenye furaha zaidi walichagua kucheza densi.

Maelezo: Kuna tofauti muhimu kati ya vikundi kwa sababu watu wenyewe walichagua matibabu yao. Watu wenye furaha sana walikuwa katika kikundi kimoja. Kama watafiti wa afya wangepata kuwa waliochza densi wana furaha zaidi, inaweza kuwa walikuwa wenye furaha kutoka mwanzoni, si kwa sababu ya kucheza densi.

Vile kutengeneza vikundi bila yeyote kuchagua anayeingia kikundi kipi

Mfano 1:Changanya kadi za karatasi manjano na kijani kibichi. Kila mtu achukue kadi moja bila kuiangalia.Wakipata kadi ya kijani kibichi, wanaenda katika kikundi cha kwanza.Wakipata kadi ya manjano, wanaenda katika kikundi cha pili.

Mfano 2:Wape watu dadu. Kila mtu azungushe moja. Ikionyesha 1, 2 au 3, huyo mtu anaingia kikundi cha kwanza. Ikionyesha 4, 5 au 6, huyo mtu anaingia kikundi cha pili.

Kwa nini mtu akijua aliyepata matibabu gani inaweza kufanya ulinganisho usiwe wa haki

Swali la utafiti:Ni kweli kuwa, kuchukua tembe ya kumeza mpya inayogharimu bei zaidi hupunguza maumivu ya kichwa haraka zaidi kuliko tembe ya zamani?

Vile watafiti waliunda vikundi:Wanawapatia watu makasha ya tembe. Kwenye kasha, inaonyesha kama ina tembe mpya au ya zamani.

Maelezo:Kama watu wanafikiria tembe moja ni nzuri kuliko nyingine, kunakuwa na tofauti muhimu kati ya vikundi vyenyewe. Kwa mfano, kama watu weanafikiria kwamba hizo tembe mpya ni bora, basi watu kwenye kikundi wanaopata tembe mpya watakuwa na matumaini tofauti kuliko walio kwenye kikundi cha pili. Wanadhani maumivu yao ya kichwa yataisha haraka zaidi, kwa hivyo wanaweza kuhisi kuwa inapona haraka.

HATUA 4 – Ongoza tendo(kitabu cha watoto ukurasa119)

Tendo linaanza ukurasa 119 katika kitau cha watoto.

Maelezo Hatua1: Katika somo lililopita, ulipogawa darasa mara mbili kati ya walio mbele ya darasa na walio nyuma. Watoto wote wa Kikundi 1 walikuwa mbele ya darasa. Watoto wote wa Kikundi 2 walikuwa nyuma ya darasa. Hiyo ilikuwa tofauti muhimu kati ya vikundi. Ulichopata katika tendo la Somo la 5, ingekuwa kwa sababu ya tofauti hii, si kwa sababu ya matibabu.

Maelezo Hatua 2:Kwa madarasa makubwa, mweke kila wa kwanza katika Kikundi 1, wa pili Kikundi 2, anayefuatia 1,anayemfuata 2 na kuendelea hivyo hadi waishe. Katika madarasa madogo, tumia senti kuchagua atakayekuwa kikundi kipi.

Maelezo Hatua 3:Sema mojawapo “Kuona,” au, “Kupona.” Andika "Kuona" na "Kupona" katika pande mbili tofauti ubaoni.

Maelezo Hatua14: Ni vigumu kwa watoto kutojua aliyepata matibabu tofauti. Hii yaweza kuleta tofauti muhimu kati ya vikundi. Kama watoto wanafikiria kuwa kuweka mikono nyuma ya sikio kunakusaidia kusikia vizuri, kuna uwezekano kuwa watoto wa Kikundi 2 hawawezi kujaribu kusikia usemacho kwa kuwa watafikiria kuwa wasingesikia vizuri kama wa Kikundi 1.Watafiti wa afya lazima wazingatie umuhimu wa haya, wakilinganisha matibabu.

HATUA 5 – Simamia mazoezi (kitabu cha maoezi ukurasa 32)

Watoto waandike majibu katika vitabu vyao vya mazoezi.

Maagizoziada:Wakumbushe watoto kukusanya madai nyuma ya vitabu vyao.

Majibu ya mazoezi ya Somo la 6:

ZEOZI 1

1. **Kweli** Uongo
2. **Kweli** Uongo
3. **Kweli** Uongo
4. **Kweli** Uongo

ZOEZI2

1. Kwani kutumia dawa ya chanjo ya ukambi inawazuia watu kupata ukambi ukilinganisha na kutotumia dawa ya chanjo?
2. Hapana. Inaweza kufanya ulinganisho usiwe wa haki.
3. Hapana. Inaweza kufanya ulinganisho usiwe wa haki.
4. Hapana. Inaweza kufanya ulinganisho usiwe wa haki.

Usuli wa Zoezi 2:Watafiti wa afya wamechunguza dawa ya chanjo ya ukambi na wakapata kuwa inawazuia watu kupata ukambi bila kuwa ma matokeo mabaya mazito.

HATUA 6 – Jaza fomu ya kutathmini somo

Usuli wa Somo 6 ya walimu

Kunapokuwa na tofauti muhimu kati ya vikundi kwenye ulinganisho, mbali na matibabu, ulinganisho si wa haki. Wakati ambapo ulinganisho huo sio wa haki, kile watafiti wa afya wanapata unaweza kuwa kwa sababu ya hizo tofauti muhimu, na si kwa sababu ya matibabu yanayolinganishwa. Yamaanisha, hatuwezi kuwa na uhakika kuwa kilichotendeka kilikuwa matokeo ya matibabu. Matokeo kutokana kwa ulinganisho usio wa haki waweza kupotosha tusipofahamu kuwa ulinganisho haukuwa wa haki. Katika utafitiwa afya, makosa yanayofanya ulinganisho usiwe wa haki yanaitwa “makosa ya utaratibu” au “mapendeleo”. Katika somo hili, watoto wanajifunza aina mbili za makosa ya utaratibu.

Aina ya kwanza ni watu wanapokubaliwa kuchagua anayepewa matibabu gani. Kwa mfano, madaktari walidai kuwa wanawake wakitumia aina ya dawa iitwayo hormones, wachache wao watapata mshtuko wa moyo ama afkani. Kiini chengine cha dai kilikuwa ulinganisho usio wa haki. Ulinganisho ulikuwa kati ya vikundi vya wanawake waliomeza hormones na vikundi vya wanawake wasiochukua. Hao wanawake

walikubaliwa kuchagua kama wangemeza hormones. Wanawake wengine walikuwa wamejitunza kiafya kabla ulinganisho. Wengi wa wanawake kama hao walichagua kumeza hormones. Hii inamaanisha kuwa wanawake waliochagua kumeza hormones walikuwa wa hatari ya chini ya kupata afkani.

Hii ilikuwa tofauti muhimu kati ya vikundi vyenyewe. Mwishowe, watafiti wa afya walifanya malinganisho mapya pale walipochagua kibahati wanawake ambao walimeza hormones. Katika malinganisho haya ya haki, watafiti wa afya walipata kuwa wengi wa wanawake waliomeza hormones walipata afkani ukilinganisha na wale hawakumeza! Katika utafiti wa afya, kuchagua kibahati anayepewa matibabu gani inaitwa “gawia bila mpango”. Mara nyingi, watafiti wa afya hutumia mpango wa kompyuta ili “kugawia bila mpango” kila mtu kwa matibabu. Kugawa bila mpango haiwezekani kila mara na pia haina maadili. Kama kugawa bila mpango hakuwezekani, watafiti wa afya lazima wazingatie tofauti zingine muhimu kati ya vikundi.

Aina ya pili ya makosa ya utaratibu ambayo watoto watajifunza ni wakati watu wakikubaliwa kujua aliyepata matibabu gani. Kwa mfano, kuna sehemu ya goti inayoitwa meniscus. Meniscus iliyochanuka ni madhara ya kawaida. Madaktari wapasuaji wamedai kuwa kuna upasuaji unaotibu madhara yenyewe na kupunguz maumivu. Kiini cha dai lao ilikuwa ulinganisho wa pale watu walijua kama walifanyiwa upasuaji huo. Mwishowe, watafiti wa afya walilinganisha kufanyiwa upasuaji na upasuaji bandia. Matibabu bandia inaitwa “placebo”. Watafiti wa afya saa zingine hutumia placebos ili mtu asijue ni nani alipata nini. Hii huitwa “kupofusha”. Kwa upasuaji bandia, madaktari watakata pahali padogo katika goti la mgonjwa na kujifanya walifanya upasuaji. Watafiti walipata kuwa kikundi kilichofanyiwa upasuaji bandia, kuna wengi ambao walidai kuwa na uchungu uliopungua kama waliofanyiwa upasuaji wenyewe! Hata upofushaji pia hauwezekani kila mara.

SOMO 7

Kulinganisha haki na watu wengi

Kila kitu unachohitaji kutayarisha na kufunza hili somo:

Malengo	Ukurasa 66
Matayarisho	Ukurasa 66
Somo:	
Hatua 1: Pitia somo lililopita	Ukurasa 69
Hatua 2: Soma kwa sauti	Ukurasa 69
Hatua 3: Jadili	Ukurasa 70
Hatua 4: Ongoza tendo	Ukurasa 70
Hatua 5: Simamia mazoezi	Ukurasa 71
Hatua 6: Jaza fomu ya kutathmini somo	Ukurasa 71
Usuli wa somo kwa walimu	Ukurasa 72

Malengo ya Somo 7

Kile watoto wanafaa kujifunza katika somo hili:

- Kwa nini watafiti wa afya wanapaswa kupatia matibabu kwa watu wengi ili wawe na ulinganisho wa usawa.

Matayarisho ya Somo 7(dakika 20)

Unachofaa kufanya kabla somo hilo.

Soma mbele

- Soma kurasa za somo hili katika vitabu vya watoto
- Soma kurasa za somo hili katika mwongozo

Kusanya vifaa

Hakikisha una:

- Mwongozo huu
- Fomu ya kutathmini somo hili
- Vifutio

Hakikisha kuwa kila mtoto ana:

- Nakala ya kitabu cha watoto
- Vitabu vyao vya mazoezi
- Penseli au kalamu

Hadithi kwa ufupi:Yohana na Julia wanakutana na hao Profesa katika kiwanja cha chuo kikuu. Hao Profesa wamewakusanya wanariadha 100 kuwafunza Yohana na Julia kwa nini watafiti wa afya lazima wafanye ulinganisho wao kuwa mkuu zaidi. Wanalinganisha pamoja, wakitumia maswali sawa ya utafiti: Kwani kunywa sharubeti kabla kukimbia inawapa watu zaidi maumivu ya tumbo ukilinganisha na kunywa maji?

Somo 7(dakika 80)

Huu ni mpango uliopendekezwa wa kufunzia somo hili.

Walimu	Watoto	Wakati
HATUA 1 Pitia somo lililopita		-Dak 10
<ul style="list-style-type: none"> Pitia somo lililopita kwa kuuliza maswali katika ukurasa ufuatao. 	<ul style="list-style-type: none"> Jibu maswali vile unaagizwa 	
HATUA 2 Soma kwa sauti		Dak 25
<ul style="list-style-type: none"> Ongoza kusoma kwa sauti kutoka kitabu cha watoto. <i>Kwa njia tofauti za kusoma kwa sauti aangalia ukurasakatika mwongozo huu</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Fungua ukurasa wa124 katika vitabu vyao na kusoma kwa sauti kulingana na maagizo. 	
<i>Pumziko</i>		Dak 5
HATUA 3 Jadili		Dak 10
<ul style="list-style-type: none"> Jadili hadithi kwa kuuliza maswali yaliyomo ukurasa unaofuatia katika mwongozo huu. Ikibidi, peana mifano ya ziada inayopatikana katika kurasa zinazofuata katika mwongozo huu. 	<ul style="list-style-type: none"> Jibu maswali kulingana na maagizo. 	
HATUA 4 Ongoza tendo		Dak 15
<ul style="list-style-type: none"> Ongoza tendo. Angalia kurasa zinazofuata katika mwongozo huu na ukurasa 146 wa kitabu cha watoto. 	<ul style="list-style-type: none"> Fungua ukurasa wa146 katika vitabu vyao na kufanya matendo kulingana na maagizo. 	
HATUA 5 Simamia mazoezi		Dak 10

<ul style="list-style-type: none"> • Simamia mazoezi. Wasaidie wanafunzi wanapomaliza mazoezi yao na uongoze kusahihisha mazoezi yao. <p><i>Kwa njia tofauti za kusahihisha angalia ukurasa katika mwongozo huu.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Fungua ukurasa 37 katika vitabu vyao vya mazoezi na maliza mazoezi. 	
<p>HATUA Jaza fomu ya kutathmini 6</p>		Dak 5
Jaza fomu ya kutathmini somo		

HATUA 1 – Pitia somo lililopita

Haya ni maswali na majibu ya kupitia somo lililopita, na watoto.

1. Ulinganisho wa haki wa matibabu ni upi?

- Ni ulinganisho ambapo tofauti muhimu pekee kati ya vikundi ni matibabu yanayolinganishwa.

2. Shida ya kwanza ambayo yaweza kufanya ulinganisho uwe usio wa haki ni nini?

- Watu wakichagua anayepata matibabu gani.

3. Yohana, Julia na hao Profesa walitatuaje shida ya kwanza?

- Walirusha senti kuchagua aliyepata sharubeti na aliyepata maji. Kwa njia hii, vikundi vilifanana kwa sababu kila mtu alikuwa na nafasi sawa ya kupata sharubeti.

4. Shida ya pili ambayo inaweza kufanya ulinganisho usiwe wa haki ni nini?

- Watu kujua matibabu waliyopata.

5. Yohana, Julia na hao Profesa walitatuaje shida ya pili?

- Profesa Linganisha alichaganya poda ndani ya maji kuyafanya yafanane nay awe na ladha ya sharubeti. Kwa njia hii, marafiki waliokunywa sharubeti hawakujua kama wanakunywa sharubeti halisi. Kumbuka, watoto wote walifikitia kuwa kunywa sharubeti kabla kukimbia kuliwapa watu wengi maumivu ya tumbo ikilinganishwa kunywa maji. Kwa hivyo, wangepata aliyepata nini, waliokunywa sharubeti wangepata maumivu ya tumbo zaidi. Kuna uwezekano kuwa wengine wao wangepata maumivu ya tumbo kwa sababu walidhani wangepata.

HATUA 2 – Soma kwa sauti (kitabu cha wanafunzi ukurasa 124)

Maandishi yanaanza ukurasa 124 katika kitabu cha wanafunzi.

Maelezo ya ukurasa 126: Agizo: Kumbuka kujadili kinachofanyika katika visanduku ambapo pana maandishi kidogo au visivyokuwa na maandishi.

Maelezo ya ukurasa 144: Kama Yohana, Julia na hao Profesa wangukuwa wamewaongeza wanariadha 90 kwa kila ulinganisho tatu za kwanza, wangepata kilicho karibu na walichopata katika ulinganisho tatu zilizopita.

HATUA 3 – Jadili

Haya ni maswali na majibu ya kupitia kile mlisoma kwa sauti, na watoto.

1. Yohana, Julia na hao Profesa walipata nini walipofanya ulinganisho na wanariadha 10?

- Walipata matokeo tofauti kila mara. Mara ya kwanza, wengi wa wanariadha waliokunywa maji ndio walipata maumivu ya tumbo. Halafu idadi sawa yao katika kila kikundi walipata maumivu ya tumbo. Kasha idadi sawa ya kila kikundi wakapata maumivu. Mwishowe, wengi wa waliokunywa sharubeti walipata maumivu.

2. Yohana, Julia na hao Profesa walipata nini walipofanya ulinganisho na wanariadha 100?

- Walipata karibu matokeo sawa kila mara: kama marudufu ya wanariadha waliokunywa sharubeti walipata maumivu ya tumbo.

HATUA 4 – Ongoza tendo (kitabu cha wanafunzi ukurasa 146)

Tendo linaanza ukurasa 147 katika kitabu cha wanafunzi.

Watoto pia watatumia vitabu vyao vya mazoezi, ukurasa 37.

Chora hii chati kwenye ubao:

Watoto wana chati iliyo karibu kufanana nah ii ukurasa 37 katika kitabu chao cha mazoezi. Kabla kuanza tendo, undekuwa ushachora hii chati iliyorahisishwa ubaoni:

KADI	HAKUNA MAUMIVU, KIKUNDI CHEKUNDU	HAKUNA MAUMIVU, KIKUNDI SAMWAWATI
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		
KWA UJUMLA		

Hapa kuna mfano vile chati inawezakuwa baada ya kupima kilichowafanyikia watu 20 wa kila kikundi (ukigeuza kadi mbili nyekundu na kadi mbili samawati):

KADI	HAKUNA MAUMIVU, KIKUNDI CHEKUNDU	HAKUNA MAUMIVU, KIKUNDI SAMWAWATI
1	5 KATI YA 10	4 KATI YA 10
2	8 KATI YA 20	9 KATI YA 20

Katika mfano huu, nyuso 5 nyuma ya kadi nyekundu za kwanza zinatabasamu na nyuso tatu katika kadi nyekundu ya pili zinatabasamu. Kwa hivyo, kati ya watu 20 wa kwanza katika Kikundi Chekundu, 8 hawana maumivu ya tumbo, (5 kati ya 10 + 3 kati ya 10 = 8 kati ya 20).

Maelezo ya kujadiliwa: Baada ya kupima kilichowafanyikia watu 10 wa kwanza katika kila kikundi (kugeuza jozi la kwanza la makaratasi), kulikuwa na tofauti kati ya watu ambao hawana maumivu katika kila kikundi. Utakapokuwa ushawapima watu wote 100 katika kila kikundi, hakukuwa na tofauti. Kulikuwa na idadi sawa ya wasiokuwa na maumivu ya tumbo katika kila kikundi. Inamaanisha kwamba, ungewacha kupima baada ya watu 20 wa kwanza, ingeonekana kuwa tembe nyekundu au samawati ni bora zaidi. Hii ingefanyika hata kama angegeuza kadi nyekundu yoyote na kadi ya samawati gani ungegeuza kwanza. Kwa kupima kilichowatendeke watu wote 200 katika huo ulinganisho, ulipata kuwa hakukuwa na tofauti yoyote. Ulinganisho wa watu 20 tu ulikuwa mdogo sana kujua tofauti..

HATUA 5 – Simamia mazoezi (kitabu cha mazoezi ukurasa 37)

Watoto wanafaa kuandika majibu katika vitabu vyao vya mazoezi.

Maagizo ziada: Wakumbushe watoto wakusanye madai nyuma ya vitabu vyao vya mazoezi.

Majibu ya mazoezi katika Somo 7:

ZOEZI 1

1. **Kweli** Uongo
2. Kweli **Uongo**
3. **Kweli** Uongo

ZOEZI 2

1. Kuchagua kibahati anayepewa matibabu ipi inamaanisha kuchagua bila kujua atakayepata matibabu gani.
2. Kupata kitu kibahati katika ulinganisho uliokuwa mdogo sana ni kupata kitu bila kujua kwa nini kilifanyika kwa kuwa ulinganisho ulikuwa mdogo sana..

HATUA 6 – Jaza fomu ya kutathmini somo

Usuli wa Somo la 7 kwa walimu

Saa zingine, watafiti wa afya hufanya ulinganisho ulio wa haki, lakini mdogo sana ili kutufanya tuwe na uhakika kwa nini walipata walichokipata. Matibabu mengi hayana matokeo makuu. Watafiti wa afya lazima wafanye ulinganisho wa haki inayohusu watu wengi ili kupata mengi zaidi kuhusu matokeo ya matibabu hayo. Au wayapatayo yanaweza kuwa kibahati tu. Wakati ambao watafiti wa afya wanatoa ulinganisho ulio mdogo sana, inaitwa “makosa ya kibahati” kwa sababu wangepata walichopata kibahati. Wakati mwingi, watafiti wa afya lazima wafanye ulinganisho wa haki wa matibabu sawa ndipo tuwe na hakika kwa matokeo.

Kwa mfano, watoto wanaoendesha wanaweza kuishiwa na maji mwilini. Inamaanisha kuwa wanapoteza maji mengi ya mwili wao. Kwa zaidi ya miaka 20, Ushirika wa Afya Ulimwenguni (WHO) na Hazina ya Watoto ya Muungano wa Mataifa (UNICEF) wamependekeza kuwapa watoto kama hao sukari nyingi na chumvi iliyokorogewa ndani ya maji. Hata hivyo, watafiti wa afya wengine walifikiri ingekuwa bora kama wangepewa idadi kidogo ya sukari na chumvi.

Wakati ambao hao watafiti walichunguza kwanza wakitumia kiasi kikubwa cha sukari na chumvi ikilinganishwa na idadi ndogo, kulikuwa na watoto 38 peke yake katika ulinganisho huo. Tisa kati ya hao watoto waliishiwa na maji kabisa. Nne kati ya hao walioishiwa maji kabisa walikuwa katika kikundi waliokunywa kinywaji cha kiasi ndogo ya sukari na chumvi. Wale watano wengine walikuwa katika kikundi waliokunywa kinywaji cha kiasi nyingi ya sukari na chumvi.

Katika miaka kumi ojayo, watafiti wa afya walifanya ulinganisho 10 wa matibabu sawa. Wakati mwingine watoto zaidi katika kikundi kimoja waliishiwa maji kupindukia. Saa zingine, idadi sawa katika kila kikundi waliathiriwa. Mwishowe, watafiti walifanya hesabu ya mapato yao kutoka kwa malinganisho yao yote. Ni kama walikuwa wanatengeneza ulinganisho moja mkubwa wa haki. Huo ulinganisho moja mkubwa ulikuwa mkubwa wa kutosha hadi wangeweza kuwa na uhakika kuwa walichopata kilikuwa matokeo ya matibabu hayo. Walipata kuwa watoto wachache zaidi waliishiwa maji mwilini kwa wale walikunywa kinywaji cha kiasi kidogo cha sukari na chumvi. Kwa hivyo, kinywaji chenye kiasi kidogo cha chumvi na sukari kilikuwa matibabu bora! Hiyo ndiyo ambayo WHO na UNICEF wanapendekeza.

SOMO 8

Faida na hasara za matibabu

Kila kitu unachohitaji kutayarisha na kufunza hili somo:

Malengo	Ukurasa 74
Matayarisho	Ukurasa 74
Somo:	
Hatua 1: Pitia somo lililopita	Ukurasa 77
Hatua 2: Soma kwa sauti	Ukurasa 77
Hatua 3: Jadili	Ukurasa 77
Hatua 4: Ongoza tendo	Ukurasa 78
Step 5: Simamia mazoezi	Ukurasa 78
Hatua 6: Jaza fomu ya kutathmini somo	Ukurasa 78
Usuli wa somo kwa walimu	Ukurasa 78

Malengo ya Somo 8

Kile watoto wanafaa kujifunza katika somo hili:

- 1.Ni nini "faida" ya matibabu
- 2.Ni nini "hasara" ya matibabu
- 3.Ni nini "chaguo sahihi"
- 4.Ni umuhimu gani kufanya chaguo sahihi ya matibabu
- 5.Jinsi ya kufanya chaguo sahihi ya matibabu

Matayarisho ya Somo la 8 (dakika 20)

Unachofaa kufanya kabla somo hilo.

Soma mbele

- Soma kurasa za somo hili katika vitabu vya watoto
- Soma kurasa za somo hili katika mwongozo

Kusanya vifaa

Hakikisha una:

- Mwongozo huu
- Fomu ya kutathmini somo hili
- Vifutio

Hakikisha kuwa kila mtoto ana:

- Nakala ya kitabu cha watoto
- Vitabu vyao vya mazoezi
- Penseli au kalamu

Hadithi kwa ufupi:Yohana na Julia wako kliniki kwani wote wana maambukizi ya masikio. Hao Profesa wanamsaidia lkila mmoja wao kufanya uchaguzi wenye ufahamu kuhusu kutumia kiuu vijasumu au la. Wanatumia wanayochagua Yohana na Julia kama mifano kuelezea maswali mawili muhimu ambayo unafaa kuuliza kila mara kabla kuchagua kama utumie matibabu.

Somo 8 (dakika 80)

Hili ni pendekezo la mpango wa kufunzia somo hili .

Walimu	Watoto	Wakati
HATUA 1 Pitia somo lililopita		Dak 10
<ul style="list-style-type: none"> Pitia somo kwa kuuliza maswali katika ukurasa ufuatao 	<ul style="list-style-type: none"> Jibu maswali unavyoagizwa 	
HATUA 2 Soma kwa sauti		Dak 25
<ul style="list-style-type: none"> Ongoza kusoma kwa sauti kutoka kitabu cha watoto. <i>Kwa njia tofauti za kusoma kwa sauti aangalia ukurasa katika mwongozo huu</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Fungua ukurasa wa 152 katika vitabu vyao na kusoma kwa sauti kulingana na maagizo. 	
<i>Pumziko</i>		Dak 5
HATUA 3 Jadili		Dak 10
<ul style="list-style-type: none"> Jadili hadithi kwa kuuliza maswali yaliyomo ukurasa unaofuatia katika mwongozo huu. Ikibidi, peana mifano ya ziada inayopatikana katika kurasa zinazofuata katika mwongozo huu. 	<ul style="list-style-type: none"> Jibu maswali kulingana na maagizo. 	
HATUA 4 Ongoza tendo		Dak 15
<ul style="list-style-type: none"> Ongoza tendo. Angalia kurasa zinazofuata katika mwongozo huu na ukurasa 166 wa kitabu cha watoto. 	<ul style="list-style-type: none"> Fungua ukurasa wa 166 katika vitabu vyao na kufanya matendo kulingana na maagizo. 	
HATUA 5 Simamia mazoezi		Dak 10

HATUA 1 – Pitia somo lililopita

Haya ni maswali na majibu ya kupitia somo lililopita, na watoto.

1. Yohana, Julia na hao Profesa walipata nini walipofanya ulinganisho na wanariadha 10?

- Walipata kitu tofauti kila wakati. Kwanza, wanariadha wengi zaidi waliokunywa maji walipata maumivu ya tumbo. Halafu idadi sawa katika kila kikundi wakapata maumivu. Mwishowe, wanariadha zaidi waliokunywa sharubeti walipata maumivu.

2. Ni nini ambacho Yohana, Julia na hao Profesa walipata walipofanya ulinganisho na wanariadha 100?

- Walipata karibu kila mara kuwa: karibu marudufu yawanariadha waliokunywa sharubeti walipata maumivu ya tumbo.

HATUA 2 – Soma kwa sauti(kitabu cha watoto ukurasa152)

Maandishi yanaanza ukurasa 152 katika kitabu cha watoto.

Maelezo ukurasa 161: Usuli: Maambukizo kama ya Yohana na Julia, ambayo yako ndani ya masikio, yanaitwa maambukizo ya masikio ya kati. Maambukizo mengi kama hayo yanasababishwa na virusi na si bakteria. Kiua vijasumu haiathiri virusi na bakteria huwa kinzani kwa kiua vijasumu dawa ikitumiwa kupita kiasi. Maambukizo ya masikio ya kati mengi hupotea hata bila matibabu. Kwa hivyo, kutumia kiua vijasumu kwa maambukizo ya masikio ya kati inapendekezwa kwa watoto walio na maumivu ya hali ya juu.

Maelezo ukurasa 165: "Upasuaji" inamaanisha "kufanya operesheni/upasuaji".

HATUA 3 – Jadili

Haya ni maswali na majibu ya kupitia ulichosoma kwa sauti, na watoto.

1. Ni maswali gani mawili muhimu ambayo Yohana na Julia walijifunza kuuliza wakitaka kuchagua kama watumie matibabu?

- Swali la kwanza ni: Manufaa na ukosefu wa manufaa wa matibabu ni yapi?
- Swali la pili ni: Ni kipi kilicho cha muhimu sana kwangu?

2. Kwa nini Yohana alichagua kutumia kiua vijasumu?

- Maambukizi ya masikio yana maumivu makali, kwa hivyo manufaa ya kiua vijasumu yalikuwa muhimu sana kwake.

3. Kwa nini Julia alichagua kutotumia kiua vijasumu?

- Maambukizi yake ya masikio hayakuwa na maumivu sana na hakutaka kungojeka, kwa hivyo ukosefu wa manufaa wa kiua vijasumu ulikuwa wa muhimu kwake.

HATUA 4 – Ongoza tendo (kitabu cha watoto ukurasa 166)

Tendo linaanza ukurasa 166 wa kitabu cha watoto.

HATUA 5 – Simamia mazoezi (kitabu cha watoto 42)

Watoto wanafaa kuandika katika vitabu vyao vya mazoezi.

Maagizo ziada: Wakumbushe watoto wakusanye madai nyuma ya kitabu chao cha mazoezi.

Majibu ya mazoezi ya Somo 8:

ZOEZI 1

1. Uchaguzi wenye ufahamu ni uchaguzi unaofanywa kama unaelewa habari uliyo nayo.
2. Manufaa ni kitu kuhusu matibabu unachokiona kizuri.
3. Kutokuwa na manufaa ni kitu kuhusu unachofikiria ni kibaya.

ZOEZI 2

1. Kweli **Uongo**
2. **Kweli** Uongo
3. Kweli **Uongo**
4. **Kweli** Uongo
5. Kweli **Uongo**

Maelezo ya swali 4: Kwa mfano, kuongeza uzani ni ya manufaa kwa wanaotaka kuwa wakubwa, lakini haina manufaa kwa watu wanaotaka kukonda.

HATUA 6 – Jaza fomu za kutathmini somo hilo

Usuli wa Somo 8 kwa walimu

Unapoelewa habari uilyo nayo kuhusu matibabu kabla ya kuchagua kama utayatumia, unafanya uchaguzi wenye ufahamu. Kuna habari ya aina nyingi kuhusu matibabu. Majibu ya ulinganisho wa haki wa matibabu ndiyo habari inayosaidia kufanya

uchaguzichoices. Kama ushaelewa habari uliyo nayo, unaweza kufanya uchaguzi wenye ufahamu, ukuzingatia manufaa na ukosefu wa manufaa na yaliyo muhimu sana kwako.

Matibabu yote yana maufaa au hayana manufaa. Matokeo mazuri ni manufaa kwa matibabu lakini kunaweza kuweko na manufaa mengine. Kwa mfano, kama matibabu ina bei ndogo kuliko mengine, hiyo ni manufaa. Madaktari na watafiti wengine wa afya huyaita kiasili “faida” badala ya “manufaa.” Hivyo hivyo, matokeo mabaya hayaleti manufaa kwa matibabu, lakini kuna ukosefu wa manufaa mengine inayowezekana. Kwa mfano, kama matibabu yana bei ghali kuliko mengine, hiyo ni kutokuwa na manufaa. Mabingwa wa afya husema “dhuru” kiasili badala ya “matokeo mabaya”. Ukosefu wa manufaa usiona matokeo mabaya saa zingine huitwa “mizigo”.

Kwa mfano, kuna tembe itwayo aspirin. Katika ulinganisho wa haki, watafiti wa afya wamepata kwamba watu wanaomeza aspirin kila ndogo kila siku wanashikwa na afkani wachache kuliko watu wengine. Pia wamepata kuwa kumeza aspirin hakuna matokeo mabaya kwa watu wengi. Hata hivyo, wamepata kuwa watu wengine hutokwa damu nyingi tumboni wakimaza aspirin ndogo kila siku.

Hayo hayo manufaa au ukosefu wa manufaa unaweza kuwa muhimu kwa mtu mmoja kuliko mwengine. Katika mfano wa aspirin manufaa yana unuhimu zaidi kwa walio wenye hatari kuu ya kupata afkani: wanaume, wanaovuta sigara, walio na umri mkubwa, watu ambao tayari washashikwa na afkani na watu ambao wa familia yao walishashikwa na afkani. Kwa watu wengine, ambao hawana hatari kuu kupata afkani, ukosefu wa manufaa ni muhimu zaidi. Wengi wa watu hao hawatashikwa na afkani hata wakimeza aspirin au wasimeze na kumeza hiyo aspirin inaweza kuwafanya wengine wao wawe na kutokwa damu sana tumboni.

SOMO 9

Nini cha muhimu kukumbukwa kutoka kitabu hiki

Kila kitu unachohitaji kutayarisha na kufunza hili somo:

- Nini ni muhimu kukumbuka katika kitabu hiki

Malengo	Ukurasa 81
Matayarisho	Ukurasa 81
Somo:	
Hatua 1: Pitia somo lililopita	Ukurasa 83
Hatua 2: Soma kwa sauti	Ukurasa 83
Hatua 3: Jadili	Ukurasa 83
Hatua 4: Ongoza tendo	Ukurasa 83
Hatua 5: Simamia mazoezi	Ukurasa 85
Hatua 6: Jaza fomu ya kutathmini somo	Ukurasa 85

Malengo ya Somo 9

Kile wanafunzi wanafaa kujifunza katika somo hili:

- Kile kinafaa kukumbukwa kutoka kwa kitabu hiki

Matayarisho ya Somo 9 (dakika 20)

Unachofaa kufanya kabla somo hilo.

Soma mbele

- Soma kurasa za somo hili katika vitabu vya watoto
- Soma kurasa za somo hili katika mwongozo

Kusanya vifaa

Hakikisha una:

- Mwongozo huu
- Fomu ya kutathmini somo hili
- Vifutio

Hakikisha kuwa kila mtoto ana:

- Nakala ya kitabu cha watoto
- Vitabu vyao vya mazoezi
- Penseli au kalamu

Somo 9 (dakika 80)

Hili ni mpango uliopendekezwa wa kufunza somo hili.

Walimu	Watoto	Wakati
HATUA 1 Pitia somo lililopita		Dak 10
<ul style="list-style-type: none"> Pitia somo lililopita kwa kuuliza maswali yaliyoko ukurasa unaofuatia 	<ul style="list-style-type: none"> Jibu maswali kulingana na maagizo 	
HATUA 2 Soma kwa sauti		Dak 25
<ul style="list-style-type: none"> Ongoza kusoma kwa sauti kutoka kitabu cha watoto. <i>Kwa njia tofauti za kusoma kwa sauti aangalia ukurasa katika mwongozo huu</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Fungua ukurasa wa 172 katika vitabu vyao na kusoma kwa sauti kulingana na maagizo. 	
<i>Pumziko</i>		Dak 5
HATUA 3 Jadili		
HATUA 4 Ongoza tendo		Dak 15
<ul style="list-style-type: none"> Ongoza tendo. Angalia kurasa zinazofuata katika mwongozo huu na ukurasa 192 wa kitabu cha watoto. 	<ul style="list-style-type: none"> Fungua ukurasa wa 192 katika vitabu vyao na kufanya matendo kulingana na maagizo. 	
HATUA 5 Simamia mazoezi		Dak 20
<ul style="list-style-type: none"> Simamia mazoezi. Wasaidie wanafunzi wanapomaliza mazoezi yao na uongoze kusahihisha mazoezi yao. <i>Kwa njia tofauti za kusahihisha aangalia ukurasa katika mwongozo huu.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Fungua ukurasa 46 katika vitabu vyao vya mazoezi na maliza mazoezi. 	
HATUA 6 Jaza fomu ya kutathmini		Dak 5

HATUA 1 – Pitia somo lililopita

Haya ni maswali na majibu ya kupitia somo lililopita, na watoto.

1. Maswali mawili muhimu ambayo Yohana na Julia walijifunza kuuliza wakichagua kama watumie matibabu ni yapi?

- Swali la kwanza ni: Manufaa na ukosefu wa manufaa wa matibabu ni yapi?
- Swali la pili ni: Ni lipi muhimu zaidi kwangu?

2. Kwa nini Yohana alichagua kutumia kiua vijasumu hicho?

- Maambukizi yake ya masikio yalikuwa machungu sana, kwa hivyo manufaa ya kiua vijasumu yalikuwa muhimu sana kwake.

3. Kwa nini Julia alichagua kutotumia kiua vijasumu hiyo?

- Maambukizi ya masikio yake hayakuwa machungu sana na hakutaka kugonjeka, kwa hivyo ukosefu wa manufaa wa kiua vijasumu ndio ulikuwa wa muhimu sana kwake.

HATUA 2 – Kusoma kwa sauti (kitabu cha watoto ukurasa 172)

Maandishi yanaanza ukurasa 172 katika kitabu cha watoto.

HATUA 4 – Ongoza tendo (kitabu cha watoto ukurasa 192)

Tendo linaanzia ukurasa 166 wa kitabu cha watoto.

Maswali ya tendo lenyewe

Swali: Kutofanya kitu kunaweza kuwa matibabu?

Jibu: Ndiyo

Swali: Kwani matibabu mengi yana matokeo mazuri, matokeo mabaya au yote?

Jibu: Yote

Swali: Tunaweza kuwa na uhakika kabisa kuhusu matokeo ya matibabu mengi?

Jibu: Hapana

Swali: Inafaa uwe ukiuliza nini kila mara ukisikia dai kuhusu matokeo ya matibabu?

Jibu: Kiini cha dai hilo ni nini?

Swali: Kati ya mtu ambaye anatoa dai au kiini cha dai yupi ana umuhimu?

Jibu: Kiini cha dai

Swali: Ni hatua gani ya kwanza ambayo watafiti wa afya lazima waichukue ili kujua mengi kuhusu matibabu?

Jibu: Kugeuza dai kuwa swali la utafiti

Swali: Wakati gani ambapo ulinganisho huwa wa haki?

Jibu: Wakati vikundi vinafanana (tofauti muhimu pekee ni matibabu)

Swali: Ni vipi ambavyo watafiti wa afya wanafaa kuchagua anayepata matibabu?

Jibu: Kibahati

Swali: Nini inaweza kufanyika kama watu wakijua matibabu waliyopewa?

Jibu: Wanaweza kufikiria kuwa matibabu yalikuwa na matokeo ambayo hayakuwa nayo

Swali: Nini inaweza kufanyika kama watafiti wa afya wamefanya ulinganisho mdogo sana?

Jibu: Watakachopata kitakuwa cha kibahati

Swali: Ni maswali gani mawili ambayo unafaa kuuliza kila mara kabla kuchagua kama utatumia matibabu?

Jibu: Manufaa na ukosetu wa manufaa wa matibabu hayo ni nini, na ni lipi la muhimu sana kwangu?

Misingi ya madai haya ni yepi na inaaminika?

Dai: Ali ywasema kuwa mshubiri unatibu malaria kwa sababu alitumia mshubiri mara moja alipokuwa na malaria na malaria ikaisha.

Jibu: Kiini chake ni tajriba ya Ali mwenyewe ya kutumia mshubiri, ambayo ni kiini kibaya cha dai, kwa hivyo dai hilo haliaminiki.

Dai: Patricia anasema kuwa watu wametumia mshubiri wanapokohoa kwa muda mrefu, kwa hivyo lazima inatibu kukohoa.

Jibu: Kiini ni muda ambao watu wametumia mshubiri wakikohoa, ambayo ni kiini kibaya cha dai, kwa hivyo dai haliaminiki.

Dai: Lilian anadai kuwa kutumia neti ya bei ghali ya kuzuia mbu ni bora kuliko kutumia kutumia ya bei ya chini.

Jibu: Kiini ni bei ya neti, ambayo ni kiini kibaya kwa dai, kwa hivyo dai haliaminiki.

Dai: Gabriel anasema kwamba kuna tembe inayokumsaidia kulala vizuri, kwa sababu watahini wa afya walilinganisha kumeza hiyo tembe na kumeza tembe nyingine, hata ingawa watu waliokuwa katika ulinganisho walijua tembe waliyopewa.

Jibu:Kiini sicho cha haki kwani ni ulinganisho usio wa haki, ambacho ni kiini kibaya cha dai, na kwa hivyo haliaminiki.

Dai: Hussein anasema kuwa kuna malai/krimu inayofanya maumivu ya misuli kuisha, kwa sababu watafiti wa afya walilinganisha kutumia hiyo krimu na kutumia nyingine ya pili na ulinganisho ulikuwa wa haki, hata kama ulinganisho ulikuwa kati ya watu 10 tu.

Jibu:Kiini ni ulinganisho wa haki ulio mdogo sana, ambacho ni kiini kibaya cha dai, kwa hivyo dai haliaminiki.

Dai: James anasema upasuaji nisalama na zingine sizo, kwa sababu watafiti wa afya walilinganisha kila upasuaji kwa matibabu mengine kwa malinganisho mengi makubwa ya haki.

Jibu:Kiini cha dai ni malinganisho mengi makubwa ya haki, ambayo ni kiini kizuri cha dai, kwa hivyo dai linaaminika.

HATUA 5 – Simamia mazoezi (kitabu cha mazoezi ukurasa 46)

Watoto wanafaa kuandika majibu katika vitabu vyao vya mazoezi.

Fuata maagizo yaliyomo katika ukurasa wa mazoezi. Uwache wakati mdogo mwishoni mwa somo ili kujadili madai mengine ambayo watoto wamesikia.

HATUA 6 – Jaza fomu ya kutathmini somo

Sherehe

The definitions in *italics* are for teachers. They are not included in the children's book.

A

An **ADVANTAGE** of a treatment

is something about a treatment that you think is good.

WORDS THAT MEAN THE OPPOSITE: "Disadvantage" → See "D".

EXAMPLE: "Good effects of a treatment are advantages of that treatment.

Another advantage of some treatments is that they cost little or no money."

IN LUGANDA: "Ekirungi ku bujjanjabi obumu oba obulala"

IN KISWAHILI: "Manufaa"

*An **ADVANTAGE** of a treatment*

is a good effect of the treatment or the low cost or small burden of the treatment.

WORDS THAT MEAN THE SAME: "Benefit"

B

To **BASE** a claim on something

is to support a claim with something..

EXAMPLE: "Sara's claim was based on her experience."

IN LUGANDA: "Okusenziira kyoba oyogeddeyogedde kubujjanjabi ku nsongaemu oba endala"

IN KISWAHILI: "Kwa kuzingatia"

The **BASIS** for a claim

is the support, foundation or reason for the claim.

EXAMPLE: "Sara's experience was the basis for her claim"

IN LUGANDA: "Ensonga esenziirwako ekyogerwayogerwa"

IN KISWAHILI: "Uasili"

*The **BASIS** for a claim*

is the justification or explanation for the claim.

C

(Note that "by CHANCE" has two meanings. Both are in this glossary.)

Choosing by **CHANCE** who gets which treatment

is a way of choosing without knowing who will get which treatment.

EXAMPLE: "Yohana and Julia tossed a coin to choose which friends got juice and which friends got water. This way, they chose by chance who got juice. Yohana and Julia did not know who would get juice."

IN LUGANDA: "Omuntu okufuna ekintu lwa lukisakisa gamba nga okukuba akalulu okusalawo aniafuna ekintu ekimu obba ekirala"

IN KISWAHILI: "Kibahati"

*Choosing by **CHANCE** who gets which treatment*

is using a chance process, like tossing a coin or drawing lots, to ensure that everyone has the same chance of getting one treatment or the other, so the groups being compared are similar.

WHAT HEALTH RESEARCHERS CALL IT: "random allocation"

Finding something by **CHANCE** in comparisons that were too small

is finding something without knowing why it happened because the comparisons were too small.

EXAMPLE: "Health researchers compared two medicines to find out which is better for head pain. They gave one medicine to the first group and another medicine to the second group. People in the first group felt their head pain go away fastest. However, there were too few people in the comparison. It is possible that they found the first medicine was better by chance. They could not know why people in the first group felt their head pain go away fastest."

IN LUGANDA: "Ekintu okuzuulibwa oba okusangibwa lwa mukisa bukisa oba lwa lukisakisa"

IN KISWAHILI: "Kibahati"

*Finding something by **CHANCE** in comparisons that were too small*

is a result of a study of treatments that occurred without any obvious reason.

A CLAIM

is something that someone says that can be right or wrong.

EXAMPLE: "Sara's claim was that cow dung heals burns. Her claim is wrong."

IN LUGANDA: "Ekintu ekyogerwayogera"

IN KISWAHILI: "Madai"

A CLAIM

is a statement of something as a fact or an assertion of truth.

To CLAIM

is to say something that can be right or wrong.

EXAMPLE: "Sara claimed that cow dung heals burns. Her claim is wrong."

IN LUGANDA: "Okwogerayogera ebintu ku kintu"

IN KISWAHILI: "Kudai"

A **COMPARISON** of treatments

is a look at the differences between two or more treatments.

WORDS THAT MEAN THE SAME: “Study of treatments” or “Test of treatments”

EXAMPLE: “Health researchers have made comparisons between sleeping under a mosquito net and sleeping without a net.”

IN LUGANDA: “Okugeraageranya okukoleddwa wakati w’obujjanjabi obumu n’obulala”

IN KISWAHILI: “Kilinganisho”

A **COMPARISON** of treatments

is a study or trial in which health researchers measure the difference in what happens to people who take different treatments.

To **COMPARE** treatments

is to look at the differences between two or more treatments.

EXAMPLE: “Health researchers have compared sleeping under a mosquito net to sleeping without a net.”

IN LUGANDA: “Okugeraageranya bujjanjabi obumu n’obulala”

IN KISWAHILI: “Kulinganisha”

D

A **DISADVANTAGE** of a treatment

is something about a treatment that you think is bad.

WORD THAT MEANS THE OPPOSITE: “Advantage” → See “A”.

EXAMPLE: “Bad effects of a treatment are disadvantages of that treatment. Another disadvantage of some treatments is that they cost a lot of money.”

IN LUGANDA: “Ekitali kirungi ku bujjanjabi obumu oba obulala” oba “Ekibi ku bujjanjabi obumu oba obulala”

IN KISWAHILI: “Kwa madhara”

A **DISADVANTAGE** of a treatment

is a bad effect of the treatment or the high cost or big burden of the treatment.

E

An **EFFECT** of a treatment

is something that a treatment makes happen.

EXAMPLE: “Seeing better is an effect of wearing glasses.”

IN LUGANDA: “Ekivaamu mukufuna oba okukozesa bujjanjabi”

IN KISWAHILI: “Tokeo”

An **EFFECT** of a treatment

is an increase or decrease in a health outcome that is the result of the treatment.

A **PERSONAL EXPERIENCE** using a treatment

is what happened to a person after using a treatment.

WHAT RESEARCHERS CALL IT: "anecdote" or "anecdotal evidence" or "case study"

An **EXPERT**

is someone who knows a lot about something.

EXAMPLE: "An herbalist is an expert in herbal medicine, but herbalists can be wrong. All experts can be wrong."

IN LUGANDA: "Kakensa" oba "Kafulu"

IN KISWAHILI: "Mtaalam"

An **EXPERT**

is a person who has special skill in a particular area or special knowledge about a particular subject.

WORDS THAT MEAN THE SAME: "Authority"

F

A **FAIR** comparison of treatments

is a comparison where the only important difference is the treatments.

WORDS THAT MEAN THE OPPOSITE: "Unfair comparison" → See "U"

EXAMPLE: "Health researchers compared sleeping under a mosquito net to sleeping without a net. The people in the one group were similar to the people in the other group. It was a fair comparison because the only important difference between the groups was whether people slept under a net or not."

IN LUGANDA: "Okugeraageranya obujanjabi obumu n'obulala okw'obwenkanya"

IN KISWAHILI: "Mithilisho halisi"

A **FAIR** comparison of treatments

is a study designed, conducted, reported and interpreted to minimize systematic errors in measuring the effects of treatments.

WORDS THAT MEAN THE SAME: "Fair test"

To **FIND** something after a comparison

is to find a difference or similarity.

EXAMPLE: "Health researchers found that fewer people got malaria of those who slept under nets."

IN LUGANDA: "Okuzuula ensonga oba ekintu oluvannyuma lw'okukola okugeraageranya wakatiw'ekintu ekimu n'ekirala"

IN KISWAHILI: "Gundua"

To **FIND** something after a comparison

is to measure a difference or similarity in something that happened or changed.

A **FINDING** from a comparison

is a difference or similarity found after a comparison.

EXAMPLE: “The health researchers’ finding was that fewer people got malaria of those who slept under nets.”

IN LUGANDA: “Ekizuuliddwa oba ekisangiddwa oluvanyuma lw’okukola okugeraageranya”

IN KISWAHILI: “Matokeo”

*A **FINDING** from a comparison*

is a result showing the size of the difference in something that was measured.

H

Your HEALTH

is how well your body and mind are.

EXAMPLE: “Julia’s health is good because she is free from sicknesses and injuries.

Yohana has an infection, so his health is worse than Julia’s.”

IN LUGANDA: “Eby’obulamu”

IN KISWAHILI: “Afya”

HEALTH

is a person’s physical or mental condition.

A HEALTHCARE CHOICE

is a choice about how to care for your health or others’ health.

EXAMPLE 1: “When you choose to use a treatment, you are making a healthcare choice.”

EXAMPLE 2: “When the government chooses which treatments to pay for and give people, they are making a healthcare choice.”

IN LUGANDA: “Okusalawo ku nsonga z’ebyobulamu”

IN KISWAHILI: “Uduma ya kiafya”

A HEALTHCARE CHOICE

is a decision about using one of two or more options, for example treatments, to maintain or improve the health of one or more people.

HEALTH RESEARCH

is the careful studying of health to find out more about health.

EXAMPLE: “Health researchers carefully compared sleeping under mosquito nets to sleeping without nets. By doing this health research, they found out more about the effects of sleeping under a net.”

WORDS THAT MEAN THE SAME: “Health science”

IN LUGANDA: “Okunoonyereza kuby’obulamu okw’ekikugu”

IN KISWAHILI: “Utafiti wa afya”

HEALTH RESEARCH

is the use of systematic and transparent methods to answer questions about health.

A HEALTH RESEARCHER

is someone who carefully studies health to find out more about health.

EXAMPLE: "Some health researchers study the effects of treatments on our health. For example, they have carefully compared sleeping under mosquito nets to sleeping without nets. By doing this, they found out more about the effects of sleeping under a net."

WORDS THAT MEAN THE SAME: "Health scientist"

IN LUGANDA: "Abasawo abakugu abanoonyereza kuby'obulamu"

IN KISWAHILI: "Mdadisi wa afya"

A HEALTH RESEARCHER

is a researcher, investigator or scientist who studies or investigates health using scientific methods.

HEALTH SCIENCE

→ See "Health research" above.

A HEALTH SCIENTIST

→ See "Health researcher" above.

I

An INFECTION

is a disease caused by germs.

EXAMPLE: "Yohana got an infection in his finger after putting cow dung on it."

IN LUGANDA: "Obulwadde"

IN KISWAHILI: "Ambukizo"

An INFECTION

is damage to the body or disease caused by microorganisms such as viruses, bacteria or parasites.

INFORMATION about treatments

is what we are told or learn about treatments.

EXAMPLE: "Health researchers' findings are information about treatments."

IN LUGANDA: "Obubaka ku by'obujjanjabi"

IN KISWAHILI: "Ambukizo" or "Amakuru"

INFORMATION about treatments

is facts or knowledge about treatments that are provided or learned.

An INFORMED choice

is a choice made when you understand the information that you have.

EXAMPLE: "Health researchers compared using an antibiotic to not using one. Yohana and Julia understood the health researchers' findings. They made informed choices about whether to use the antibiotic."

IN LUGANDA: “Okusalawo okukolebwa nga omuntu asoose kutegeera ensonga zonna ezikwata kuky’asalawo”

IN KISWAHILI: “Ambukizo”

An **INFORMED** choice

is a decision that is made when someone has the best available information about the advantages and disadvantages of the treatments and understands that information.

M

To **MEASURE**

is to look at how much there is or how many there are of something.

EXAMPLE: “Health researchers compared sleeping under a mosquito net to sleeping without a net. They measured how many people got malaria.”

IN LUGANDA: “Okupima” oba “Okubala”

IN KISWAHILI: “Kupima”

To **MISLEAD**

is to make someone think something is right when it is wrong.

WORD THAT MEANS THE SAME: “Confuse” or “Fool”

EXAMPLE: “An unreliable claim can mislead you.”

IN LUGANDA: “Okubuzaabuza”

IN KISWAHILI: “Kupotosha”

P

A **PERSONAL EXPERIENCE** using a treatment

is something that happened to someone after using a treatment.

EXAMPLE: “Sara claims cow dung heals burns. Her claim is based on her personal experience putting cow dung on a burn. Her claim is wrong.”

IN LUGANDA: “Ekintu ky’oyiseemu nga omuntu ssekinnoomu mukufuna obujjanjabi” oba “Omuntukyabeera afunye oba kyalabye oba kyawulidde mubulamu bwe nga omuntu ssekinnoomu oluvannyuma lw’okufuna oba okukozesa obujjanjabi obumu oba obulala”

IN KISWAHILI: “Ujuzi”

A **PROFESSOR**

is a teacher or researcher at a university.

EXAMPLE: “Professor Fair and Professor Compare teach at the university. They teach students who are studying to become doctors and health researchers. The Professors do health research as well.”

IN LUGANDA: “Omukenkufu” oba “Pulofeesa”

IN KISWAHILI: “Profesa”

R

A **RELIABLE** claim

is a claim with a good basis.

WORDS THAT MEAN THE OPPOSITE: “Unreliable” → See “U”.

EXAMPLE: “Mosquito nets stop people from getting malaria. This is a reliable claim because it is based on fair comparisons.”

IN LUGANDA: “Ekyogerwayogerwa ekyesigika”

IN KISWAHILI: “Ya maana”

RESEARCH

is the careful studying of something to find out more about that something.

WORD THAT MEANS THE SAME: “Science”

EXAMPLE: “Professor Fair and Professor Compare do research about treatments to find out more about their effects.”

IN LUGANDA: “Okunoonyereza okwasaayansi okw’ekikugu”

IN KISWAHILI: “Utafiti”

RESEARCH

is the systematic, rigorous investigation of a situation or problem in order to generate new knowledge or validate existing knowledge.

A **RESEARCH QUESTION**

is a question that researchers try to answer.

EXAMPLE: “The research question was: Does sleeping under mosquito nets stop people from getting malaria?”

IN LUGANDA: “Ensonga enoonyerezebwako” oba “Ekibuuzo abanoonyereza kyebaba bagezaako okuddamu oba okuzuula” oba “Ensonga abanoonyereza gyebabeera bagezaakookwekenneenya”

IN KISWAHILI: “Swali la utafiti”

A RESEARCH QUESTION

is a clearly formulated question that a study is designed to answer.

A **RESEARCHER**

is someone who carefully studies something to find out more about it.

WORD THAT MEAN THE SAME: “Scientist”

EXAMPLE: “Professor Fair and Professor Compare are researchers who study treatments to find out more about the effects.”

IN LUGANDA: “Omuntu anoonyereza mungeri eya saayansi ey’ekikugu”

IN KISWAHILI: “Mtafiti”

A RESEARCHER

is an investigator or scientist who studies or investigates something using scientific methods.

S

SCIENCE

→ See “Research” above.

A SCIENTIST

→ See “Researcher” above.

To be **SURE** about the effects of a treatment
is when you have very little doubt about the effects of a treatment.

WORDS THAT MEANS THE SAME: “Certain” or “Confident”

EXAMPLE: “We cannot be completely sure about the effects of most treatments.”

WORDS THAT MEAN THE OPPOSITE: “Unsure” or “Uncertain”

IN LUGANDA: “Obukakafu ku kiki ekiva mu kufuna obujjanjabi obumu oba obulala”

IN KISWAHILI: “Kuwa na uhakika”

*Being **SURE** about the effects of a treatment
is being certain or confident about the effects.*

T

A TREATMENT

is something you do for your health.

EXAMPLE: “Wearing glasses is a treatment.”

IN LUGANDA: “Obujjanjabi” oba “Ekintu kyonna ekikolebwa osobole okusigala nga oli bulungioba weyongere okubeera obulungi mu nsonga z’ebyobulamu” oba “Ekintu kyonna ekikolebwaokutuwoonya oba okuziyiza obulwadde”

IN KISWAHILI: “Tibabu”

A **TREATMENT**

is any action intended to improve the health of individuals.

WHAT RESEARCHERS CALL IT: “Intervention”

U

An **UNFAIR COMPARISON** of treatments

is a comparison where there are other important differences than the treatments.

WORDS THAT MEAN THE OPPOSITE: “Fair comparison” → See “F”.

EXAMPLE: “Health researchers compared sleeping under a mosquito net to sleeping without a net. The people in the first group lived in an area where there are very few

mosquitoes. It was an unfair comparison because there was an important difference between the groups other than the treatments.”

IN LUGANDA: “Okugeraageranya obujjanjabi obumu n’obulala okutali kwabwenkanya oba okulimuokubbira”

IN KISWAHILI: “Mithilisho isiyo halisi”

An **UNFAIR COMPARISON** of treatments

is a study where there is a high likelihood of systematic errors in measuring the effects of treatments, because of problems with how it is designed, conducted, reported or interpreted.

WORDS THAT MEAN THE SAME: “Unfair test”

An **UNRELIABLE** claim

is a claim with a bad basis.

WORDS THAT MEAN THE OPPOSITE: “Reliable” → See “R”.

EXAMPLE: “Sara claimed that cow dung heals burns. The basis for her claim was her experience putting cow dung on a burn. Her claim was unreliable because it was only based on an experience.”

IN LUGANDA: “Ekyogerwayogera ku kintu nga tekyesigika”

IN KISWAHILI: “Kutokuwa na uhakika”

Kitabu hiki kilichapishwa kama sehemu ya taarifa uchaguzi ya afya miradi (www.informedhealthchoices.org) ambayo iliungwa mkono na:

